

Musiqi

METODİK
VESAİT

5

OQTAY RƏCƏBOV, NAZİM KAZIMOV,
OFELİYA İMANOVA

Ümumtəhsil
məktəblərinin **5**-ci sinfi üçün

MUSIQI
fənni üzrə DƏRSLİYİN METODİK VƏSAİTİ

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
tahsil_az@yahoo.com və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığığa görə əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCAT

Giriş.....	3
İzahat vərəqi.....	4
Fənn üzrə məzmun standartları.....	5
5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma.....	6
5-ci sinifdə “Musiqi” dərsinin gündəlik planlaşdırılmasına dair nümunələr...10	

POEZİYA VƏ MUSIQİ

1. Mahnının yaranmasında poeziyanın rolu.....	12
2. Vokaliz.....	14
3. Sözsüz mahni.....	16
4. Poeziya və kantata.....	18
5. Libretto və opera	20
6. Libretto və balet.....	22
7. Libretto və operetta	24

MUSIQİDƏ ŞEİRİN ROLU

8. Mahnı və poeziya.....	26
9. Aşıq musiqisi və poeziya.....	28
10. Muğamların növləri.....	30
11. Zərbi-muğam və poeziya.....	32
12. Romans və qəzəl.....	34

MUSIQİ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. Musiqidə dəniz mövzusu.....	36
14. Musiqili lövhələr və təsviri sənət.....	38
15. Muğam dəsgahları.....	40
16. Musiqidə sülh mövzusu.....	42
17. Musiqidə Nizami Gəncəvi obrazı.....	44
18. Musiqidə Məhəmməd Füzuli obrazı.....	46
19. Musiqidə ana obrazı.....	48
20. Musiqidə Novruz bayramı	50

MUSIQİDƏ OBRAZ

21. Musiqidə karvan obrazı.....	52
22. Musiqidə qəhrəmanlıq obrazı.....	54
23. Musiqidə Don Kixot obrazı.....	56
24. Musiqidə təbiət mənzərəsi.....	58
25. Musiqidə neftçi obrazı	60
26. Musiqidə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı.....	62
27. Musiqidə Hindistan mövzusu.....	64
28. Yekun konsertə hazırlıq.....	65
Dinlənilmək üçün nəzərdə tutulan musiqi repertuarı.....	66

GİRİŞ

Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra cəmiyyətimizin demokratikləşdirilməsi, milli təhsilin inkişafı və onun qabaqcıl dünya dövlətlərinin təhsil sistemlərinə integrasiyası istiqamətində görülən tədbirlər təhsilin forma və məzmunca təkmilləşdirilməsinə, keyfiyyətcə yaxşılaşdırılmasına, bu sahədə yeni ideyaların, qabaqcıl təcrübənin öyrənilməsinə və onların yaradıcılıqla təcrübədə tətbiqinə geniş imkanlar açmışdır.

Ümumtəhsil məktəblərində incəsənətlə bağlı fənlər sırasında “Musiqi” fənni xüsusi yer tutur. Bu fənn mənəvi-estetik təsirinə, didaktik mahiyyətinə, musiqi sənətinin qayda-qanunlarını, incəliklərini öyrətmək imkanlarına görə müstəsnə əhəmiyyət kəsb edir.

“Musiqi” fənninin əsas məqsədi məktəblilərdə bu fənn üzrə müəyyən bilik, bacarıq və vərdişlər yaratmaqla bərabər, onların yaradıcılıq qabiliyyətlərini, ümumi mədəniyyətlərini və mənəvi keyfiyyətlərini inkişaf etdirməkdir. Yeni musiqi kurikulumunun tələblərinə əsasən musiqi müəllimi tədrisə yaradıcı yanaşmaqla istiqamətverici, əlaqələndirici, məsləhətçi rolunda çıxış edir. Məktəblilər isə tədqiqat aparır, biliklərini tətbiq və təqdim etmək bacarıqlarını göstərirler.

“Musiqi” fənni üzrə milli və dünya təcrübəsinin öyrənilməsi, təhlil edilməsi nəticəsində musiqi aləmi, emosional dəyərləndirmə, musiqi fəaliyyəti kimi məzmun xətləri müəyyənləşdirilmişdir.

Musiqi aləmi məzmun xətti bilavasitə ifası və dinlənilməsi zəruri sayılan musiqi nümunələrini, musiqi savadı, bəstəkar yaradıcılıqları, geniş yayılmış milli və bəşəri musiqi əsərləri, müxtəlif musiqi alətləri və musiqi kollektivləri, görkəmli musiqi ifaçıları haqqında bilik və bunlarla bağlı bacarıqları əhatə edir.

Emosional dəyərləndirmə məzmun xətti musiqi əsərlərinin mahiyyətə qavranılması şagirdlərin mənəvi aləminin zənginləşməsində, onlarda incə hiss və duyğuların yaranmasında, daxili hissyyatının bürüzə verilməsində müstəsnə rol oynayır.

Onun üçün lap birinci dərsdən başlayaraq musiqi incəsənətinin emosional məzmunu və musiqi ifadə vasitələri arasında əlaqə yaratmaq lazımdır və musiqi dinlənilməsi zamanı əsərlərin emosional qavranılmasına diqqət verilməlidir. Məktəblilər dinlənilən musiqi əsərlərinin mənəvi-estetik məzmununu şüurlu surətdə qavramalıdırular.

Musiqi fəaliyyəti məzmun xətti tədris prosesində mənimsenilmiş biliklərin tətbiq vasitəsilə fəal bacarıqlara ćevriləməsini, şagirdlərdə yaradıcılıq qabiliyyətlərinin üzə çıxarılmasını təmin edir. Mahnioxuma, musiqidinləmə, musiqili-ritmik hərəkət, sədə musiqi alətlərində çalmaq, improvisə etmək, musiqi əsərlərinin məzmununu səhnələşdirmək bu məzmun xəttinin əsasıdır.

Yeni “Musiqi” kurikulumunun tələblərinə görə təlim prosesi əvvəlcədən müəyyən olunmuş nəticələrə əsaslanmışdır. Bununla əlaqədar müəllim əlaqələndirici, istiqamətverici, məsləhətçi, şagirdlər isə öyrənmək üçün tədqiqat aparan, öyrəndiklərini tətbiq və təqdim etməyi bacaran yaradıcı subyektlər rolunda iştirak edirlər. Müasir dövrdə musiqi təlimi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır: pedaqoji prosesin tamlığı; təlimdə bərabər imkanların yaradılması; şagirdyönümlülük, inkişafyönümlülük; fəaliyyətin stimullaşdırılması; dəstəkləyici mühitin yaradılması.

Bütün bunlara nail olmaq üçün musiqi təliminin təşkili formaları və üsulları vardır. Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 5-ci sinif “Musiqi” dərslərində da konfrans, seminar, müzakirə-diskussiya, ekskursiya dərs formalarından istifadə etmək olar. Eyni zamanda “İnsert”, “BİBO”, “Beyin həməlesi”, “Klaster”, “Ziqzaq”, “Dəyirmi masa”, “Venn diaqramı” və başqa təlim üsullarından istifadə etmək məqsədə uyğundur. Musiqi materialları 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətləri və onların musiqi inkişafına təsir imkanları nəzərə alınaraq seçilmişdir.

IZAHAT VƏRƏQİ

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə dərslik komplekti dərslik və metodik vəsaitdən ibarətdir.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə hər bir dərsin mövzusu, məzmun standartları, integrasiya, iş üsulları, gündəlik planlaşdırma nümunələri, qiymətləndirmə cədvəli və musiqi repertuarı verilib.

Müəllim dərsə hazırlaşarkən məktəblilərin biliyini, onların qavrama qabiliyyətini və yaşı xüsusiyətlərini nəzərə almalı və yeni mövzunun yaxşı mənimşənilməsi üçün müxtəlif əyani, texniki və köməkçi vəsaitlərdən səmərəli istifadə etməyi bacarmalıdır.

Hər bir məzmun vahidinin sonunda məktəblinin əldə etdiyi nailiyyətləri yoxlamaq üçün yazılı, şifahi və musiqili testlərdən istifadə etmək məsləhət görülür.

Dərslikdə mövzuların məzmununa uyğun məlumatlar, illüstrasiyalar, bəstəkarların portretləri, mahniların mətni, tapşırıqlar, suallar, “Musiqi lügəti” və ifa olunacaq mahniların notları öz əksini tapmışdır.

Dərslik hazırlanarkən aşağıdakı pedagoji prinsiplərə riayət olunmuşdur: şagirdlərin yaş xüsusiyətlərinə uyğunluğu, dərslərin məzmununun gender, etnik, irq və din məsələlərinə həssaslıqla yanaşmaqla seçilməsi, biliklərin dəqiq olaraq elmə əsaslanması, dərs mövzularının sadə, lakin maraqlı olması, dərslikdəki şəkil və illüstrasiyaların mövzulara uyğun olması, bütün dərslik boyu vahid dizayn üslubunun dərslerin məzmununa uyğunluğunun gözlənilməsi, digər fənlərlə əlaqələrin yaradılması, nəhayət, qəbul olunmuş “Musiqi” üzrə məzmun standartlarına əsaslanması.

Müəllim üçün metodik vəsaitdə inklüziv təhsilin zəruriliyi nəzərə alınmışdır. Məqsəd hər bir şagirdə psixoloji dəstək verilməsi, xüsusi diqqət və qayğı göstərilməsi, nəticəyönümlü təhsilin həyata keçirilməsidir. Bunun üçün hər bir dərsin gedişində diferensial təlim sxemi təqdim edilir:

DİFERENSİAL TƏLİM

Nailiyyətləri yüksək olan şagirdlər

Nisbətən zəif şagirdlər

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə şagirdlərin qiymətləndirilməsi

Şagirdlərin əldə etdikləri bilik, bacarıq və vərdişləri qiymətləndirmək üçün müəllim artıq ona məlum olan diaqnostik, formativ, summativ kimi qiymətləndirmə üsullarından istifadə edə bilər. Bunlardan əlavə musiqi müəllimi Hollistik QS (qiymətləndirmə sxemi) və Analitik QS (qiymətləndirmə sxemi) vasitəsilə də qiymətləndirmə apara bilər.

Hollistik QS-indən sürətli qiymətləndirmə aparıldığda və şagirdin nailiyyətlərinin ümumi mənzərəsini təsvir etdikdə 5 ballıq şkalaya əsaslanaraq istifadə edilir.

Analitik QS-indən şagirdin ayrı-ayrı fəaliyyət sahələri üzrə qiymətlərini təyin etdikdə istifadə olunur və 5 ballıq şkalaya əsaslanır.

5-ci sinifdə məktəbli “xorla oxuma”, “musiqi dinləmə”, “musiqi alətlərində çalma”, “notla oxuma” və “improvizasiya” ilə məşğul olur və əldə etdikləri nailiyyətlərə görə də qiymətləndirilir.

Dərsin təchizi. “Musiqi” fənni üzrə dərs prosesində şagirdlərin mənimşədikləri bilik, bacarıq və vərdişlərdən, dərslikdən, musiqi aləti kimi fortepiyanodan, notlardan, vəsait, portret və şəkillərdən, sxem və plakatlardan, kompüter, maqnitofon və diskdən, DVD-pleyerdən istifadə olunmalıdır.

Hər bir dərsdə aşağıda verilmiş (yaxud müəllimin şəxsi təşəbbüsü ilə məsləhət görülən) qiymətləndirmə cədvəlinən istifadə etmək olar:

QİYMƏTLƏNDİRİMƏ CƏDVƏLİ

Nº	Meyarlar / Qrup	I (zəif)	II (orta)	III (yaxşı)	IV (əla)
1.	Öz fikrini ifadə edir				
2.	Musiqi nümunələrini fərqləndirir				
3.	Mövzu ilə əlaqədar nəticə çıxarır				
4.	Təqdimat edir				
5.	Mahnı melodiyalarını təmiz oxuyur				

FƏNN ÜZRƏ MƏZMUN STANDARTLARI

5-ci SİNFİN SONUNDA ŞAGİRD:

- Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), müğam və aşiq havalarına dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
- Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.
- Musiqi əsərlərini hissi-emosional cəhətdən dərk etdiyini nümayiş etdirir.
- Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.
- Mahnını not və mətni ilə oxuyur.
- Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq və dirijorluq bacarığı nümayiş etdirir.

1. MUSIQİ ALƏMİ

- Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri, onların geniş yayılmış əsərləri haqqında bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
 - Azərbaycan və dünya musiqi mədəniyyətinin görkəmli nümayəndələri (Ü.Hacıbəyli, Q.Qarayev, F.Əmirov, V.A.Motsart, M.Qlinka, L.V.Bethoven, P.Çaykovski) və onların tanınmış əsərləri haqqında biliklərini şərh edir.
 - Azərbaycan və dünya bəstəkarlarının əsərlərinin janr baxımından oxşar cəhətlərini izah edir.
 - Azərbaycan musiqi folklor nümunələri (mahnı, rəqs), müğam və aşiq havalarında istifadə olunmuş nümunələrə dair bilik və bacarıqlar nümayiş etdirir.
 - Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahnı və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir.
 - Azərbaycanın əsas müğamlarının və aşiq musiqilərinin adını söyləyir və istifadə olunmuş poeziya nümunələri haqqında fikrini bildirir.

2. EMOSİONAL DƏYƏRLƏNDİRİMƏ

- Musiqi əsərlərinin melodiyası, ritmi və onlarda istifadə edilmiş bədii (ədəbiyyat, təsviri incəsənət və s.) nümunələr haqqında fikrini nümayiş etdirir.
 - Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir.
 - Azərbaycan xalq rəqslərinin emosional hislərə təsirini izah edir.
 - Dinlədiyi musiqidən yaranan təəssüratlarını müxtəlif formada ifadə edir.
 - Dinlədiyi xalq rəqsləri haqqında təəssüratlarını ifadə edir.

3. MUSIQİ FƏALİYYƏTİ

- Mahnını not və mətni ilə oxuyur.
 - Mahnını not və mətni ilə birsəslə oxuyur.
- Fərdi, qrup və kollektiv ifaçılıq bacarığı nümayiş etdirir.
 - Mahnını kollektiv tərkibində birsəslə (unison) oxuyur.

5-ci sinif “Musiqi” fənni üzrə illik planlaşdırma

Saat	Tədris vahidi	Dərsin mövzusu	Standart	İnteqra-siya	Xorla ifa ediləcək mahnimların müəllifləri	Dinləniləcək musiqi nümunələrinin və müəlliflərinin adları	Resurslar
1	Diagnostik qiymətləndirmə						
1		Mahnının yaranmasında poeziyanın rolü	1.2.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mahnisi — Q.Hüseynli, Ə.Ziyatay	“Şuşanın dağları” (Azərbaycan xalq mahnisi), “Vətən oğlu” (aşiq mahnisi)	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Vokaliz	2.1.1.; 3.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Riy.: 3.1.1. Fən.d.: 1.1.2. 3.1.1.	“Araz” — A.Zeynallı, R.Rza	“Arzular” — T.Quliyev, “Şahzadə Qara Qızıl” cizgi filmindən vokaliz	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Sözsüz mahni	1.1.2.; 3.1.1.; 3.2.1.	R.: 3.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ay Xəzər” — N.Əliverdibəyov, N.Xəzri	“1 №-li sözsüz mahni” — S.Ələsgərov, “1 №-li sözsüz mahni” — F.Mendelson	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Poeziya və kantata	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Gənc idmançılar marşı” — M.Mirzəyev, H.Ziya	“Zamanın bayraqdarı” — Q.Qarayev, S.Vurğun	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						
1		Libretto və opera	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Bayram günü” — Ü.Hacıbəyli, M.Seyidzadə	“Koroğlu” operasından “Qızlar xoru” — Ü.Hacıbəyli	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Libretto və balet	1.1.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Şən Azərbaycan” — P.Bülbül-oğlu, M.Günər	“Qız qalası” baletindən “Adajio” və “Vals” — Ə.Bədəlbəyli	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Libretto və operetta	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 1.1.2.	“Qarabağ” — C.Cahangirov, R.Zəka	“Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”, “Cahan xalanın kupletləri” — Ü.Hacıbəyli	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Mahni və poeziya	1.1.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2.; 2.1.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Nəğmələr” — O.Rəcəbov, B.Vahabzadə	“Dalğalar” — R.Mirişli (tarın ifasında)	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Aşiq musiqisi və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Azərbaycan” (aşiq mahnisi) — sözləri S.Vurğunundur	“Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnisi” — Ü.Hacıbəyli	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1	Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						
1		Musiqidə şeirin rolü	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətənimşən” — R.Mirişli, F.Qoca	“Rast” simfonik müğəmindən “Bərdaşt” — Niyazi	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri
1		Zərbimüğam və poeziya	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.1.5. Fən.d.: 3.1.1.	“Qış” mahnisi — Ə.Cavansirov, T.Mütəllibov	“Arazbarı” zərbimüğamı, “Arazbarı” — Ü.Hacıbəyli	Dörslik, kompiuter, bəstəkarların portretləri

1	Romans və qəzəl	1.2.2.; 2.1.1.; 3.2.1.	Əd.:1.1.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Qaliblər” mah-nısı – Q.Hüseyn-li, Ə.Ziyatay	“Ölkəm” – A.Zeynallı, C.Cabbarlı, “Vətənim-dir” – S.Ələsgərov, M.Füzuli	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Musiqidə dəniz mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Sənsən ürəyim” – R.Mirişli, T.Bayram	“Dənizi fəth edənlər” filmindən dəniz möv-zusu – Q.Qarayev, “Okean-göy dəniz” “Sadko” operasından – N.Rimski-Korsakov	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						
1	Musiqili lövhələr və təsviri sənət	1.2.2.; 2.1.1.; 3.1.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Mənim bağım” – Q.Hüseynli, G.Fəzli	“Tərəkəmə” – (Azərbaycan xalq rəqsı)	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Muğam dəsgahları və təsviri incəsənat	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. Fən.d.: 3.1.1.	“Bip-bipin nağməsi” – F.Əmirov, T.Elçin	“Rast” dəsgahından bir parça, “Bizim ölkə” (Azərbaycan xalq mah-nısı)	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Musiqidə sülh mövzusu	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Zəfər bizimdir” – Ş.Axundova, A.Şaiq	“Məktəblilərin sülh haqqında mahnısı” – Q.Qarayev, Z.Cabbar-zadə, “Sühl uğrunda” simfonik poema – C.Hacıyev	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Musiqidə Nizami Gəncəvi obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1.	“Odalar yurdu” – F.Əmirov, T.Elçin	“Nizami” simfoniyasının I hissəsi – F.Əmirov, “Nizami” operasından “Rənanın mah-nısı” – Ə.Bədəlbəyli	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Musiqidə Mehəmməd Füzuli obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. Fən.d.: 3.1.1. T.i.: 2.1.1.	“Beşik nəğməsi” (Azərbaycan xalq mahnısı)	“Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salam” duetindən bir parça – Ü.Hacıbəyli “Füzuli” kantatasının II hissəsi – C.Cahangirov	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
Kiçik Summativ Qiymətləndirmə						
1	Musiqidə ana obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Anam” – O.Rəcəbov, Q.İsabəyli	“Əziz ana” – C.Cahangirov, İ.Səfərli	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Musiqidə Novruz bayramı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.1.2.	“Novruz gəldi” – O.Rəcəbov, S.Nuruqızı	“Uzundərə” – Azərbaycan xalq rəqsı	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri
1	Musiqidə karvan obrazı	1.1.2.; 1.2.1.; 2.1.2.; 2.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 2.2.1.	“Ürək doymaz Bakıdan” – Ş.Axundova, İ.Coşqun	“Karvan” – S.Hacıbə-yov, “Orta Asiyada” – A.Borodin	Dörslik, kompiuter, slayd, həstəkarların portretləri

1	Musiqidə obrazı	Musiqidə qəhrəmanlıq obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Ölməz sərkərdə” – S.Ələsgərov, C.Cavadlı	“Koroğlu” operasının “Uvertürası” – Ü.Hacıbəyli, “Qaçaq Nəbi” (Azərbaycan xalq mah-nısı)	Darslık, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə Don Kixot obrazı	1.1.2.; 2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Vətən haqqında mahni” – Niyazi, S.Rüstəm	“Səyahət”, “Don Kixot gravürləri” – Q.Qarayev, “Aldonsa”, “Don Kixot gravürləri” – Q.Qarayev	Darslık, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Musiqidə təbiət mənzərəsi	2.1.2.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.1.	“Bənövşə” – S.Hacıbəyov, M.Seyidzadə	“Şur” simfonik müğamından bir parça – F.Əmirov. “Şur” müğəminin “Simayışəms” rəngi	Darslık, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə neftçi obrazı	2.1.1.; 3.2.1.	Əd.: 1.2.2. T.i.: 2.1.1. Fən.d.: 3.1.1.	“Dostluq mah-nısı” – T.Quliyev, Ə.Əlibəyli	“Neftçi Qurban” – A.Rzayeva, H.Arif	Darslık, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Musiqidə Ulu öndər Heydər Əliyevin obrazı	1.1.2.; 2.1.2.	Əd.: 1.2.4. T.i.: 3.1.2. Fən.d.: 3.1.1.; 1.2.2.	“Ulu torpaq” – E.Mansurov, N.Hacızadə	“Heydər” oratoryasının II hissəsi – O.Rəcəbov, R.Hüseynov	Darslık, kompüter, slayd, bəstəkarların portretləri
1		Kiçik Summativ Qiymətləndirmə					
1		Yekun konsertə hazırlıq					
		CƏMİ:					
							34

P.S. İllik planlaşdırma cədvəlindəki musiqi materiallarını müəllim mövzuya uyğun olaraq dəyişə bilər. Bu zaman seçilmiş yeni musiqi nümunələri 5-ci sinif şagirdlərinin yaş xüsusiyyətlərinə uyğun olmalıdır.

Diaqnostik qiymətləndirmə (nümunə)

- 1) Mətni olmayan mahnı necə adlanır?**
a) romans b) vokaliz c) kantata
- 2) "Dalğalar" mahnısının melodiyasının xarakteri necədir?**
a) sən, oynaq b) həzin, sakit c) təntəneli
- 3) Aşıq poeziyasının ən mürəkkəb, mükəmməl janrı hansıdır?**
a) dastan b) bayatı c) müxəmməs
- 4) Saz çalan, oxuyan aşiq necə adlanır?**
a) ifaçı b) aşiq-şair c) ustad
- 5) Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə qrupa bölünür?**
a) 3 b) 2 c) 4
- 6) Muğam şöbələri arasında səslənən rəqs xarakterli musiqi parçası necə adlanır?**
a) rəng b) təsnif c) qəzəl
- 7) "Arazbarı" instrumental əsərinin müəllifi kimdir?**
a) Seyid Şuşinski b) Firəngiz Əlizadə c) Ü.Hacıbəyli
- 8) Azərbaycanda romans-qəzəl janrının ilk yaradıcısı kimdir?**
a) Üzeyir Hacıbəyli b) Bülbül c) Asəf Zeynalı
- 9) İlk Azərbaycan romansı necə adlanır?**
a) "Sənsiz" b) "Ölkəm" c) "Vətənimdir"
- 10) Verilmiş muğam adlarını müvafiq sütunlara yerləşdirin.**
"Ovşarı", "Rast", "Bayatı-Şiraz", "Mənsuriyyə", "Qarabağ şikəstəsi",
"Hümayun", "Manı"

Klassik muğamlar

Zərbə-muğamlar

Kiçik Summativ Qiymətləndirmə

Fənn — Musiqi

Sinif — 5

Dərs hissə müdürü _____

Şagirdin adı və soyadı _____

Metodbirləşmə sədri _____

Tarix _____

Müəllim _____

Variant-B

Qiymət _____

1 5 bal	2 5 bal	3 5 bal	4 5 bal	5 10 bal	6 10 bal	7 10 bal	8 15 bal	9 15 bal	10 20 bal
A	A	A	A	A	A	A	A	A	A
B	B	B	B	B	B	B	B	B	B
C	C	C	C	C	C	C	C	C	C

5-ci SİNİFDƏ “MUSİQİ” DƏRSİNİN GÜNDƏLİK PLANLAŞDIRILMASINA DAİR NÜMUNƏLƏR

NÜMUNƏ 1

Mövzu: Poeziya və mahni

Məqsəd:

1. Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarında poeziyanın rolunu başa düşdüyüünü nümayiş etdirir.
2. Mahnları sözlər ilə və notla oxuyur.
3. Xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarını fərqləndirir.

İş üsulu: şaxələndirmə, beynin həmləsi, müzakirə və müqayisə.

Dərsin mərhələləri:

1. Motivasiya

Bir xalq, aşiq mahnısı səsləndirilir və onların sözlərlə ifa olunduğu sual-cavabla aydınlaşdırılır. Bundan sonra yenə səsləndirilən mahnıların nümunəsində mahnilarda istifadə olunan şeirin rolü müəyyənləşdirilir. Məlum olur ki, bütün xalq mahnılarında melodiyadan əlavə şeirlərdən də istifadə olunur.

2. Tədqiqatın aparılması

Bu mərhələdə sinif xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarından ibarət olmaqla 3 qrupa ayrılır və əvvəl eşidilmiş mahnilardan fərqli olaraq bir bəstəkar mahnısı səsləndirilir, həm də onun xarakteri aydınlaşdırılır. Bütün bunlardan sonra mahnının melodiyası müəllimin köməyi ilə notlarla ifa olunur.

3. İnformasiya mübadiləsi və müzakirəsi

Artıq uşaqlara 1–4-cü siniflərdə məlum olan xalq, aşiq və bəstəkar mahnıları və onlarda istifadə olunan şeir nümunələri haqqında fikir mübadiləsi müzakirə yolu ilə aparılır.

4. Nəticə və ümumiləşdirmə

Şagirdlər müəllimin köməyi ilə öz söylədikləri fikirləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirlər: “Xalq, aşiq və bəstəkar mahnıları sözlərsiz, yəni şeirsiz yaradıla bilməz”.

5. Yaradıcı tətbiqetmə

Bu mərhələdə müəllim uşaqlara yeni bir mahnını sözləri ilə birlikdə öyrədir.

6. Qiymətləndirmə və ya refleksiya

Bu mərhələdə dərs ümumiləşdirilir və müəllim mövzuya uyğun suallar verməklə əldə olunan bilikləri, bacarıqları bir daha möhkəmləndirir.

7. Dərsin sonunda müəllim əvvəldən hazırlanmış testləri yazılı surətdə şagirdlərə iş vərəqlərində çatdırır, uşaqlar isə testləri cavablandırırlar.

Dərslikdə hər dərsdən sonra verilən tapşırıqları şagirdlər evdə gələcək dərs üçün hazırlayırlar.

NÜMUNƏ 2

MÖVZU: POEZİYA VƏ MAHNI

Məqsəd:

1. Yeni mahni öyrədilən zaman onun mətninin musiqinin xarakterinə uyğunluğunu araşdırır.

2. Musiqi dinlənilməsi zamanı əsərin emosional qavranılmasında ədəbiyyat nümunələrinin rolunu aydınlaşdırır.

3. Şagirdin musiqi dünyagörüşünü genişləndirmək məqsədilə öyrədilən və dinlənilən əsərlərin məzmununa uyğun ədəbiyyat nümunələri ilə əlaqə yaradır.

Məzmun xətti və məzmun standartları

Şagird:

1. Azərbaycan musiqi folklor nümunələrindəki (xalq mahni və rəqs) ədəbi nümunələr haqqında biliklərə malik olduğunu göstərir. 1.2.1.

2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında dinamik nüansların, bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 2.1.1.

3. Mahnını not və mətni ilə birsəssli oxuyur. 3.1.1.

Təlim üsulları

Beyin həmləsi, müzakirə-diskussiya, müqayisə

Dərsin təchizatı

1. Mövzuya aid şəkillər (“Vətənim”, “Ölkəm”, “Azərbaycan” və s. bu kimi mövzuya aid).

2. “Ölkəm” romansı yazılmış lent yazısı.

3. Bəstəkarların portretləri (A.Zeynallı, N.Əliverdibəyov və s.).

4. Not dəftəri, dərslik

Dərsin gedisi

Şagirdlər sinfə “Vətən, ana qucağı” (musiqisi Nazim Əliverdibəyovun, sözləri Yusif Nəgməkarındır) mahnısının sədaları altında daxil olurlar.

Musiqi aləmi

Bu dərsdə rübün mövzusu daha geniş açıqlanır. Musiqinin bizim həyatımızda nə kimi rol oynadığından, gündəlik məişətimizdə, sevincli və kədərli anlarımızda musiqinin təsirindən səhbət açılır.

Musiqinin ən qədim janrı olan mahni haqqında, mahnında musiqidən başqa sözün olması barədə diskussiya aparılır. Bu prosesdə “Mahnıdan sözləri götürsək, nə baş verər?”, “Poeziya olmasa, mahni olardımı?” və s. bu kimi suallarla sinfə müraciət etmək olar. Musiqi səsi ilə sözsüz ifa olunan melodiyanın “vokaliz” adlandığı nümunələrdə şagirdlərin nəzərinə çatdırılır. Dinlənilən nümunələrdən sonra şagirdlər mahni ilə vokalizi müqayisə edirlər.

Emosional dəyərləndirmə

Bəstəkar Asəf Zeynallının “Ölkəm” romansı dinlənilir. Bəstəkar, onun həyat və yaradıcılıq yolu, əsərləri haqqında, eləcə də romans janrı haqqında şagirdlərə məlumat verilir, onların fikirləri dinlənilir. Həmçinin “Ölkəm” romansının birinci ifaçısı Bülbül və müasir ifaçıları haqqında (onların səsi yazılmış lent yazılarından istifadə etməklə) məlumat şagirdlərin diqqətinə çatdırılır.

Musiqi fəaliyyəti

Musiqidə (mahnıda) vətənpərvərlik mövzusunu davam etdirərək “Vətən, ana qucağı” mahnısı öyrədilir. Mahnı hissə-hissə, frazalarla sinfə oxutdurulur. Mahnıda (müvafiq yerlərdə) 2-ci səs olduğundan hər 2 səs ayrı-ayrılıqda öyrədilir və sonda bir yerdə oxutdurulur.

Əvvəlki siniflərdə keçilmiş mahnıların müvafiq hissələri (müəyyən musiqi frazaları) notla oxunur.

POEZİYA VƏ MUSIQİ

1. MAHNININ YARANMASINDA POEZİYANIN ROLU

MƏQSƏD: 1. Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnalarında poeziyanın rolunu izah edir. 2. Aşiq və bəstəkar mahnalarının fərqi izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beynin həmləsi, müzakirə, müqayisə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

“Şuşanın dağları” xalq və “Vətən oğlu” aşiq mahnları səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi “*Xalq, aşiq və bəstəkar mahnularının oxşar və fərqli cəhətləri nədən ibarətdir?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlər 3 qrupa bölündür. Lövhədə Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnları ilə əlaqədar şaxələndirmə üsulu ilə çəkilmiş qrafik vəsaitə uyğun hər qrupa tapşırıq verilir. I qrup xalq mahnlarının, II qrup aşiq mahnlarının, III qrup isə bəstəkar mahnlarının yaradılması və xüsusiyətləri haqqında biliklərini izah edir.

Hər iki mahnında melodiyadan başqa, sözlərin də iştirak etdiyi aydınlaşdırılır.

Sonra müəllim sual verir:

— “Şuşanın dağları” xalq, yoxsa bəstəkar mahnisidir?

Mahnının janrı müəyyənləşdirilir.

**MAHNININ YARANMASINDA
POEZİYANIN ROLU**

Xalq mahnı	Xalq şəiri	Xalq melodyası
Aşiq mahnı	Aşiq şəiri	Aşiq melodyası
Bəstəkar mahnı	Şair şəiri	Bəstəkar melodyası

Mahni — musiqi və şeirdən ibarət kiçikhaçmılı incəsanat asarıdır. Musiqi ilə poeziyanın vəhdəti bu janrin bütün növlərini qalbə yaxın və dinlənilən edir.

Xalq mahnları eli müsiqiləri tərəfindən yaradılır. Bu mahnılarda mahni motni, ssəsən, bayatılardır. Müsiqisi və sözləri məşhur xanəndəmiz Xan Şuşinskiyə maxsus olduğunu baxmayıaraq, “Qəmərim”, “Ay qara qız”, “Şuşanın dağları”, “Ay qəşəng cəyrən” və s. mahnilar cox sevildiyi üçün xalq mahnisi kimi möşhurlaşdır.

Xan Şuşinski

Mahnı dinişyək

SUŞANIN DAĞLARI
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I Susanın dağları başı dumansı,
Qırımızı qofta, yaşıl tumanı,
Dordindən ölməyə cəxdu gümənim.
II Susada axşamlar yanar ulduzlar,
Önlərdən gözdələr galınlar, qızlar,
Oturub yol üstü yarını gözərlər.
III Nəqərat:
Ay qız, bu no qas-göz, bu no tel,
Ölərən dardından, onu bil,
Damışmasan da, balam, bari gül.
Susannın hər yandan golur sorağı,
Tarifə layiçidir İsa bulağı,
Dağları, bağları, qızlar oylayağı.

6

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzuya uyğun televiziya və rədioda eşitdiyi mahniların melodiyalarını təsnifat üzrə müəyyənləşdirir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- şəkil çəkir;
- bədən və el hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- mahnıların ritmini el çalmaqla tutur.

1-4-cü siniflərdə öyrənilmiş aşiq, xalq və bəstəkar mahnılarının adları söylənilir və bu mahnilar haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır, şifahi təqdimat edilir.

Mahnını yada salaq və notla oxuyaq
VƏTƏN OĞLU
(Aşiq mahnisi)

Allegretto

Mahnının matni və melodiyası arasında uyğunluq olmalıdır. Əgər seirin xarakteri səndirə, ona bəstələnmiş müsiqi da şəhər xarakterini olur. Dinişdiliyimiz "Şuşanın dağları" və "Vətən oğlu" mahnıları şəhər xarakterlidir və 6/8 xana ölçüsündə ssəslənir.

Mahnı öyrənək

QALİBLƏR MAHNISI
Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin,
sözleri Ələkbər Ziyataylıdır.

I
Bizi dağlar qartalıtk böyüdən,
Bir anasan, ey doğma yurd, ey Vətən!
Öz mahnını öyrədirən biza şəhər,
Qaliblərin mahnusıdır bu mahnı!

II
Bu mahnuya ötür aylar, fasillar,
Ağənliliklər dördünq qurur nasillər.
Qulaq verin, əllər, əllər, ay əllər,
Qaliblərin mahnusıdır bu mahnı!

Sual və tapşırıqlar

- Seirin mahnında rəlu nədan iharstedir?
- Xalq mahnları necə yaranırlar?
- Bəstəkar mahnılarının xalq və aşiq mahnılarından fərqi nəddidir?
- Na vaxtsa sizin da öz mahnınız olubunu?
- Xan Şuşinski haqqında araşdırma aparın. Xanəndənin adı və soyadını mütəşəkkil şəkildə daxil edin.

?

7

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan xalq, aşiq və bəstəkar mahnılarında melodiya ilə bərabər poeziya nümunələri olan şeirlərdən də istifadə olunur. Xalq mahnılarının sözlerinin müəllifi məlum olmur. Aşiq mahnılarını xalq aşığıları yaradır. Bəstəkar mahnılarında şairlərin yaratdıqları şeirlərdən istifadə edilir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyataylıın sözlərinə bəstələdiyi “Qaliblər mahnısı” öyrədilir. Hər sıraya iş vərəqi və rəngli qələmlər (flomaster) paylanılır.

Tapşırıq 1. “Qaliblər mahnısı”nın məzmununu mətni vasitəsilə müəyyənleşdirin və mahnının notlarından istifadə etməklə oxuyun.

Tapşırıq 2. “Qaliblər mahnısı”nın məzmununa uyğun şəkillər çəkin.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzungün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Şuşanın dağları” xalq mahnısını kim yazıb?

- a) Seyid Şuşinski b) Səid Rüstəmov c) Xan Şuşinski

2. “Vətən oğlu” mahnısını xalq, aşiq, yoxsa bəstəkar yaradıb?

- a) Xalq b) Aşiq c) Bəstəkar

2. VOKALİZ

MƏQSƏD: 1. Sözsüz mahnıların xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Sözlü və sözsüz mahnıların oxşar və fərqli cəhətlərini şərh edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beynin həmləsi, müqayisə, müzakirə, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tofiq Quliyevin "Arzular" və Oqtay Rəcəbovun "Şahzadə Qara qızıl" cizgi filminə bəstələdiyi "Vokaliz" səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi "*Vokaliz hansı xüsusiyyətlərə malik olur?*" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 3 qrupa bölünür və ləvhədə dinlənilən "Vokaliz"lə əlaqədar sxem göstərilir. I və III qrup fərqli, II qrup oxşar cəhətləri söyləyir, müəllim isə düzgün cavabları sxemdə qeyd edir. Bundan sonra bütün sinif tədqiqatla əlaqədar müzakirə və müqayisə prosesində iştirak edir.

Müəllim sual verir:

— Dinlənilən "Arzular" mahnısında sözlərdən istifadə olunurmu?

— Bu mahnını sözsüz necə ifa etmək olar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

İzah edilir ki, bəstəkarlar yaratdıqları mahnilarda, əsasən, sözlərdən, yəni şeirlərdən istifadə edirlər. Lakin sözsüz ifa olunan mahnılar da mövcuddur ki, onlar vokaliz adlanırlar.

VOKALİZ

Yalnız sözlə ifa olunan sözsüz melodiyası "vokaliz" adlanır.
Mahnını vokaliz şəklində və nota oxuyaq!

ARZULAR

Musiqisi Tofiq Quliyevindir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin "Görüş" filmində yazdığı "Arzular" melodiyasından bir parçanı vokaliz şəklində oxuyaq və 3/4 xana ölçüsü ilə dirijorluq edək.

1

Moderato

Musiqi döntsyshk
"Şahzadə Qara qızıl" cizgi filmindən "Vokaliz"
Musiqisi Oqtay Rəcəbovdur.

Mahnı oxuyaq

"Araz" mahnısını əvvəlcə vokaliz şəklində oxuyun,
sonra 2/4 xana ölçüsündə uyğun dirijorluq edin.

2

ARAZ

Musiqisi Asaf Zeynalınnın,
sözürləri Rəsul Rzaevindir.

I Araz, Araz, daşın Araz,
Dağlıqları aşın Araz,
Könüm kimi coşun Araz,
Na gözəldir gözün sananı,
Araz, Araz, daşın Araz,
Dağlıqları aşın Araz.

II Axib getmə obas yero,
Süd ver körpə oknlarla,
Cəfər güləşinə qızı,
Dila düşsün sözün sananı,
Araz, Araz, daşın Araz,
Dağlıqları aşın Araz.

8

DİFERENSİAL TƏLİM

İstenilən mahnını vokaliz kimi və sözləri ilə ifa edir.

Mahnıların xarakter və məzmununa uyğun:

- səkil çəkir;
- bədən və əl hərəkətləri ilə obraz yaradır;
- ayaq tappiltisi ilə mahnıların ritmini təkrar edir.

1-4-cü siniflərdə dinlənilmiş “Vokaliz” janrında ifa olunan musiqi nümunələri yada salınır, informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Notla oxuyaq

Moderato

Araz, A - raz, dəq - qun, A - raz, Dəl - ə - la - nı
a - qun A - raz, Kən - lim ki - mi, cəq - qun A - raz,
Na gə - zat - di, gə - zin sa - nin, A - raz, A - raz,
dəq - qun A - raz, Dəl - ə - la - nı, a - qun A - raz.

Asəf Zeynalli

2

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir mahnını sözsüz “A səsi” ilə oxuduqda vokaliz janrına çevrilir.

Tanış mahnıların melodiyalarını sözsüz oxumaqla onları “Vokaliz” kimi ifa edirlər.

“Araz” mahnısı Azərbaycana ikiyə bölen və hor iki torofin mahnı və seirlərində təz-tez yad edilən Araz çayına həsr edilib. “Araz” mahnısı xarakterə qomıldır. Mahni 2/4 xənnəsindən, aralıq tempədərdir.

BUNU DA BİLİN

İstədiyi bəstəkar Asəf Zeynalli bəstələdiyi “Uşaq süütası” ilə Azərbaycan uşaq musiqisi repertuarının əsasını qoynub.

Sual və tapşırıqlar

1. Vokaliz mahnının oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır?
2. “Araz” mahnısının xarakteri ilə Araz çayınnın tələyi arasandakı əlaqəni təpən.
3. “Sahzadə Qara qızıl” cizgi filmində Qara qızılın qəzasmasına mane olan monfi obrazlar haqqında danışın. YouTube üzrindən axtarış üçün aşar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, neftçi, Qara qızıl, div, cin.

9

MAHNI OXUYAQ

“Araz” mahnısı əvvəlcə sözleri ilə, sonra isə sözsüz “ly” hecası ilə oxunur. İki ifa arasında oxşar və fərqli cəhətlər müəyyənləşdirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Vokaliz” sözlərlə, yoxsa sözsüz ifa olunur?

- a) Sözlərlə b) Sözsüz

2. “Araz” mahnısı çaya, gölə, yoxsa dənizə həsr olunub?

- a) Çaya b) Gölə c) Dənizə

3. SÖZSÜZ MAHNI

MƏQSƏD: 1. Fortepiano üçün yazılmış sözsüz mahniları fərqləndirir. 2. Orkestr üçün yazılmış sözsüz mahniları fərqləndirir. 3. Onlar arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edir.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Süleyman Ələsgərovun və Feliks Mendelsonun "1 №-li sözsüz mahni"ları dinlənilir.

2 Tədqiqat suali kimi "*Sözsüz mahniları vokalizdən hansı cəhətlər fərqləndirir?*" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün tövsiyə olunan iş üsullarından istifadə etməklə səsləndirilən musiqi nümunələri müqayisə edilir, bu əsərlərin birinin forte-piano aləti üçün, digərinin isə Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazılması aydınlaşdırılır. Qeyd olunur ki, bu halda vokaldan istifadə olunmur.

Sözsüz mahni janrı haqqında məlumat verilir. Xalq, aşiq və bəstəkar mahnilarından fərqli olaraq, professional musiqidə "Sözsüz mahni" janının olması, onun instrumental və ya orkestr üçün nəzərdə tutulduğu izah edilir.

SÖZSÜZ MAHNI

Feliks
Mendelson

Süleyman
Ələsgərov

Musiqidə sözsüz mahniları da mövcuddur. Sözsüz mahni sözden istifadə edilmədən bir musiqi aləti, yaxud orkestr üçün yaradılmış asardır. Şəh, qəmli və təntənəli xarakterlərə malik sözsüz mahnilər da var.

Dünya musiqi tarixində sözsüz mahni janrı ilk dəfə alman bəstəkarı Feliks Mendelson yaratmış, Azərbaycanda isə bu janrı ilk müraciət edən bəstəkar Süleyman Ələsgərov olmuşdur.

Musiqi diniyak: Süleyman Ələsgərovun "1 №-li sözsüz mahni".

sindən bir parça

Bəstəkar Süleyman Ələsgərov "1 №-li sözsüz mahni"ni və bu jərda digər mahniları Azərbaycan xalq çalğı alətləri orkestri üçün yazmışdır.

Musiqi diniyak: Feliks Mendelsonun "1 №-li sözsüz mahni"sin dan bir parça

Mendelsonun forte-piano üçün "1 №-li sözsüz mahni"ni və Süleyman Ələsgərovun eyniadlı osarı ilə müqayisə edək.

Azərbaycan Xalq Çalğı Alətləri Orkestri

10

DİFERENSİAL TƏLİM

Dinlənilmiş sözsüz mahniların əsas melodiyalarını oxuyur, ritminə görə əsərlərin adlarını söyləyir və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

- əl çalır;
- ayaq tappultısı ilə melodiyanın ritmini təkrar edir;
- bəstəkarların adlarını söyləyir.

Sözsüz mahni nümunələri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

Mahnını əvvələn notla, sonra isə sözləri ilə oxuyaq

AY XƏZƏR
Musiqisi: Nazim Əliverdibəyovun,
sözləri: Nəbi Xəzrinindir.

Allegretto

A-qb̄ sa-na ü-ra-yi-mi da-nu-qu-ram mon,
Eq-qim ki-mi co-pub-da-san Xa-zar-san, Xa-zar.
San meh-ri-bu Xa-za-rim san Qa-na-dam-dir ag la-po-lag
Ma-vi gəz-i-lə gə-zə-lim-san, ay Xa-zar, Xa-zar!

I
Açıb sonsa ürəyimi danışram man,
Eşqim kimi coşub-dasan Xəzərson, Xəzər.
Nəqərat:
San mehribən Xəzərimson,
Qanadindir ağ lapolar,
Mavigözü gözəlməsan, ay Xəzər, Xəzər!

II
Gördüm sənə hayattının ilk sohərində,
Ürəyində qanad açan sözlərən, Xəzər.
Nəqərat:

III
Mahabbətim gəzar qumlu sahilbördə,
İzlərini mırvaritək dütərən, Xəzər.
Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. Sözsüz mahnında *əsas rolu nə oynayır?*
2. Dünyo musiqi tarixində sözsüz mahni janrinə ilk dəfə hansı bəstəkar müraciət edib?
3. Süleyman Ələsgərovun sözsüz mahniləri hansı müsiqi kollektivi üçün nəzərdə tutulub?
4. Sözsüz mahnilərlə rözlü mahnilər arasında oxşar və fərqli cəhətləri müəyyən edin.

11

Belə nəticəyə gəlinir ki, xarakter etibarı ilə mahni və ya romansa yaxın, lakin müəyyən musiqi aləti, yaxud orkestr üçün yazılmış əsərlərə sözsüz mahnilər deyilir. Bu janrda dünya musiqi mədəniyyətində iki bəstəkar — Feliks Mendelson və Süleyman Ələsgərov gözəl nümunələr yaratmışdır.

MAHNI OXUYAQ

3

Nazim Əliverdibəyovun Nəbi Xəzrinin sözlərinə yazdığı “Ay Xəzər” mahnisi əvvəlcə sözsüz “lyā” hecası ilə, sonra notlarla, daha sonra isə sözləri ilə ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. Sözsüz mahni janrını Azərbaycanda yaradan kimdir?

- a) F.Əmirov b) S.Ələsgərov c) Q.Qarayev

2. “Ay Xəzər” mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli b). N.Əliverdibəyov c) F.Əmirov

4. POEZİYA VƏ KANTATA

- MƏQSƏD:**
1. Poeziyanın kantata janrındakı rolunu izah edir.
 2. Kantata janrı ilə mahni janrı arasındaki fərqi müəyyənləşdirir.
 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqdarı” kantatası səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi “*Kantata janrında hansı incəsənət nümunələrinən istifadə edilir?*” — verilə bilər.

Tədqiqat müzakirə yolu ilə aparıllarsa, müzakirə aşağıdakı suallar ətrafında təşkil edilə bilər:

- “Zamanın bayraqdarı” kantatası necə hissəlidir?
- Kantatanın quruluşu necədir?
- Kantatanın orta hissəsinin kənar hissələrdən fərqi nədir?
- Burada mahnidan fərqli hansı cəhət müşahidə edilir?

Kantata janrı haqqında məlumat verilir, onun bir, yaxud coxhissəli, təntənəli, nağıl-epik xarakterli vokal simfonik əsər olması aydınlaşdırılır.

POEZİYA VƏ KANTATA

Johann
Sebastian Bach

Qara Qarayev

Simfonik orkestr və xor kollektivi

Kantata — bir, yaxud coxhissəli, təntənəli, nağıl-epik xarakterli vokal-simfonik əsərdir. Kantata — italyan dilindən tərcümədə “oxumaq” deməkdir. İlk kantatalar solo şöklində vokal əsər idi. XVII əsrin axırlarında yaranan kantatalar isə artıq xor kollektivinin ifasında ssəslənirdi.

Dahi alman bəstəkarı Johann Sebastian Bach gözəl kantatalar müəllifliyi. Azərbaycanda kantata janrı yaradıcılıq dahi bəstəkarımız Ozeçli Hacıbəyliyidir. Qara Qarayev, Fikrat Əmirov, Cahangir Cahangirov, Süleyman Olsagarov, Ramiz Mustafayev, Ağşın Əlizadə də kantata janrında gözəl əsərlər yaratmışlar. Belə əsərlərdən biri Qara Qarayevin Samad Vurğunun eyniadlı əsəri əsasında yazdığı “Zamanın bayraqdarı” kantatasıdır.

Musiqi dinişyş və notla oxuyaq

Qara Qarayevin “Zamanın bayraqdarı” kantatasının orta (B) hissəsi notla ifa olunur.

12

DİFERENSİAL TƏLİM

Kantatanın orta hissəsinin melodiyasını oxuyur, bəstəkar Qara Qarayevin yaradıcılığında kantata janrı haqqında şifahi təqdimat edir.

Melodiyanın ritminə uyğun olaraq:

- əl çalır;
- ayaq tappiltisi ilə melodiyanın ritmini təkrar edir.

Dinlənilmiş kantatanın quruluşu və onun müəllifləri haqqında informasiya mübadiləsi və müzakirə aparılır.

ZAMANIN BAYRAQDARI
Musiqisi Qara Qarayevin,
sözləri Səməd Vurğunundur.

Mahnı öyrənək

GÖNC İDMANÇILAR MARŞI
Musiqisi Musa Mirzəyevin,
sözləri Hikmət Ziyānindir.

I
Polad kimi bədənimiz,
"Gənc idmançı" adamız var.
Qiçvatılıyık, sağlanmasıñ biz,
Sırmaiza golin, dostlar.

Nəqərat:
Biza yarıq meydandır,
Düzlər, caylar, gen tifləqlər.
Hər oyunda, hər yürüşdə,
Üzümizə güllür zəfər.

II
Məşq edirik yorulmadan,
Bərkilikrlik gündən-günə.
Yeni-yeni zəforlara,
Çatmaq üçün sabah yenə.

Nəqərat:

Sual və tapşırıqlar

1. Kanta nadir və harada yaranıb?
2. Kantata hansı musiqi kollektivin ifa edir?
3. "Gənc idmançılar" mahnısına ritmik müşayiət yaradın.
4. Oqtay Zülfüqarovun "Kim sevirsə idmanı" mahnısını dinleyin və "Gənc idmançılar marşı" ilə müqayisə edin. İki mahnının oxşar və forqlı cəhətlərini tapın.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Oqtay Zülfüqarov, idman, bir, iki, üç, dörd.

1

3

13

Belə nəticəyə gəlinir ki, nağıl-epik məzmunlu və təntənəli xarakterli, çoxhissəli (bəzən bir-ikihisəlli) vokal-simfonik əsərlərə "Kantata" deyilir. Kantata janrında poeziya nümunəsi olan şeirlərdən də istifadə olunduğu aydınlaşır.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Musa Mirzəyevin "Gənc idmançılar marşı" (sözləri Hikmət Ziyānidir) mahnısı öyrədirilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Zamanın bayraqdarı" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) F.Əmirov b) Q.Qarayev c) C.Cahangirov

2. İ.S.Bax hansı xalqın bəstəkarıdır?

- a) Rus b) Azərbaycan c) Alman

5. LİBRETTO VƏ OPERA

MƏQSƏD: 1. Opera librettosunun xüsusiyyətlərini izah edir. 2. Opera librettosunu balet librettosundan fərqləndirən cəhətləri izah edir. 3. Məhnin not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, Venn diaqramı, müqayisə, müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu" operasından "Qızlar xoru" səsləndirilir.

2

Tədqiqat sualı kimi "*Opera-nın ədəbi əsası nədir və o kim tərəfindən yazılır?*" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə aşağıdakı suallar verilə bilər:

— Uşaqlar, dinlədiyiniz bu əsər "Koroğlu" operasındandır və "Qızlar xoru" adlanır. Əgər sözlər olmasayıdı, bu musiqi əsəri yaranardı mı?

— Libretto nədir?

Tədqiqat əsəri kimi Venn diaqramı seçilərsə, opera librettosu ilə balet librettosu müqayisə edilə bilər. Şagirdlərin cavabları dinlənilir. Şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, operanın yazılıması üçün, ilk növbədə, libretto lazımdır. Librettonu şairlər, yazıçılar yazırlar və onlara librettoçu deyilir.

LİBRETTO VƏ OPERA

Klaudio Monteverdi Mihail Glinka

Opera — vokal-instrumental musiqili dram əsəridir. Operə italyan dilindən tərcimədə "opera" deməkdir. Operada asın matni musiqinin müşayiati ilə ifa edilir. Müasir operada solo, xor, vokal ifaçılığı və roqs vəhdət təskil edir. Operə bəstəkarla libretto müəllifinin birgə smayının mahsuludur.

Libretto — böyük musiqi-vokal əsərinin yazılı matnidir.

İlk operalar İtaliyada XVI—XVII əsrlərdə Klaudio Monteverdi, Rusiyada XIX əsrda Mihail Glinka, Azərbaycanda isə XX əsrin avallarında Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yazılbı.

Musiqi dinləşək və notla oxuyaq

ÜZHEYİR HACIBƏYLİNİN "KOROĞLU" OPERASINDAN "QIZLAR XORU"

14

DİFERENSİAL TƏLİM

Opera janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur opera üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

"Koroğlu" operasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu operadan yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Libretto və onun operadakı rolü haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Üzeyir Hacıbəylinin "Koroğlu" operası opera janının parlaq nümunəsidir. Operanın libretto müəllifi Məmməd Səid Ordubədidi. Libretto "Koroğlu" dastanı əsasında yazılmış. "Koroğlu" qəhrəmanlıq dastandır. Koroğlu obrazı xalq üsyanına başçılıq edən cəngavərdidir.

"Koroğlu" operası 1937-ci ilə Bakı şəhərində, 1938-ci ilə isə Moskvadakı Böyük Teatrda nümayiş etdirilib.

2

BUNU DA BİLİN

Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci il yanvarın 25-də Bakıda "Leyli və Macnun" operasının taməsası ilə Azərbaycanda milli operanın bünövrəsinə qoymuşdur.

Mahnı öyrənək

BAYRAM GÜNÜ
Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Mirmehdi Seyidzadəninidir.

I
Azad olların gəne nəsliyik biz,
Sevinclə doludur körpa qəlbimiz.
Biz azad bülbülik, ölkəmiz gülsən,
Bu bayram günündən şən-şən.

II
Sevirik anamız Azərbaycanı,
Odur qəlbimizin hiss-həyecanı.
Gündə çıçəklənir Vatan torpağı,
Səadət Günsü olub bayraqı.

3

Sual və Tapşırıqlar

1. Hansı operanın sahnəsində seyr etmisiniz? Nəcə düşüñürünüz, operada baş versantlarda həyat hadisələrini hansı fərq aşırı? Fikrinizi izah edin.
2. İlk opera janının yaradıcıları kimlər olmuşdur?
3. Azərbaycanda milli operanın bünövrəsi hansı əsərlə qoynulub?

15

Belə nəticəyə gəlinir ki, operanın librettosu balet librettosundan fərqlənir. Opera üçün libretto nəzmələ (şeirlə), balet üçün libretto nəsrələ yazılır. Libretto olmadan opera yazmaq mümkün deyil.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Üzeyir Hacıbəylinin şair Mirmehdi Seyidzadənin sözlərinə yazdığı "Bayram günü" mahnısı öyrənilir. Şagirdlər mahnının xarakterini müəy-yənləşdirirlər.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. İlk opera harada yaranmışdır?

- a) Azərbaycanda b) Rusiyada c) İtaliyada

2. "Koroğlu" operasının librettosunu kim yazıb?

- a) S.Rüstəm b) S.Vurğun c) M.S.Ordubadi

6. LİBRETTTO VƏ BALET

MƏQSƏD: 1. Librettonun baletdəki rolunu izah edir. 2. Librettonun musiqinin xarakterinə təsirini izah edir. 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin əvvəlcə çox asta tempdə olan "Adajio", sonradan əvvəlki tempdən cəldliyi ilə fərqlənən "Vals" musiqi nümunələri səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi "**Baletdə libretto ilə musiqinin xarakteri arasındakı əlaqə necədir?**" — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün uşaqlara üzərində "Adajio" — cəld/ağır və Vals cəld/ağır yazılmış vərəqlər paylanılır, yenidən həmin musiqi nümunələri səsləndirilir. Şagirdlərə təklif olunur ki, bu nümunələrin templərini düzgün təyin edərək qarşısında "+" işarəsi qoysunlar.

Balet janrı haqqında, onun əsərin məzmununa uyğun olaraq rəqslerdən ibarət olması ilə əlaqədar məlumat verilir. Eyni zamanda şagirdlərə aydınlaşdırılır ki, baletin musiqisi yaranmamışdan onun məzmununu əhatə edən libretto olmalıdır.

LİBRETTTO VƏ BALET

Balet — müsəlli-xoreografik tamaşadır.

Balet — fransız dilində tərcümədə "rəqs edirmə" deməkdir. İlk balet asarı da eñ Fransada 1581-ci ildə tamaşaya qoyulub. Bu, italyan Bələzərini torəfindən quruluş verilmiş "Kraliçanın gülmafəti" tamaşası idi.

"Kraliçanın gülmafəti" baleti

Rusiyada XIX-XX əsrlərda Pyotr Çaykovski, Igor Stravinski, Sergey Prokofyev və başqaları bu janrı əsərlər yazmışlar. Azərbaycanda isə bu janr XX əsrin əvvəllərində Əfrasiyab Bədəlbəylinin, Qara Qəmərin, Fikrat Əmirovun, Arif Məlikovun, Ağşın Əlizadənin və başqalarının yaradıcılığında öz əksini tapmışdır.

Operadan fərqli olaraq, baletin librettosu görə deyil, nəsil yazılır. Baleti xoreograflı sohnaladır. Libretto rəqsər vasitəsilə həyata keçirilir.

Azərbaycanda və müsəlman Sərqiində ilk balet Xalq artisti Əfrasiyab Badalbaylinin "Qız qalası" baletidir. Libretto müaliifi bostakar özüdür. "Qız qalası" üçpərdəli baletdir.

"Qız qalası" baletindən

16

DİFERENSİAL TƏLİM

Balet janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur balet üçün libretto yazanların adlarını söyləyir.

"Qız qalası" baletinin librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;

Bu baletdən yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Balet janrının yaradılması üçün libretto yazan, bəstəkar və rəqsleri yaranan xoreoqrafın işi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyik
Əfrasiyab Bodulboylinin "Qız galası" baletindən "Adajio" və "Vals"

BUNU DA BİLİN

Adajio ağır tempda, vals isə şən-oynaq tempda səslənir.

Mahnı öyrənək

ŞƏN AZƏRBAYCAN
Musiqisi Polad Bülbüloğlunun, sözləri Məstan Günərindir.

I
Qoy man yeno səhbat açım ilk bəhərindən,
Nağməm ilə bir də keçim öz diyarmıdan.

Nəşrət:
Bə bəhərlə Müğən düzü, Mili düzü, Şirvan düzü,
Gal-gal deyir, şən Azərbaycan!
Tor güləri şəfalidır, Güygöl nə şəfalidır,
Hər yanı gülən Azərbaycan.

II
El qızları düzüm-düzün Kür qırğında,
Min gül ağrın Gonəcimizin hər budığında.
Dost əlləri Qarabağın dağ vüqarıdır,
Gen çilləri bu torpağın xoş bəhərdir.

Nəşrət:
"Rast" muğamı osasunda, 6/8 xana ölçülü "Şən Azərbaycan" mahninsi
şən rəqs xarakterlidir. Mahnida Vətonimizin əsrarəngiz töbiati şeir və
musiqi ilə məzmun arasında əla-qə şərh olunur:

Sən və tapşırıqlar

1. Balet bir musiqi janrı kimi ilk dəfə harada yaranmışdır?
2. Opera və balet librettolarının oxşar və fərqli cəhətləri nədir?
3. "Qız galası səsənsi" adlı cizgi filmini seyr edin. "Qız galası" baletindəki səsənini müqayisə edin.
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, Qız galası, səsən.

1

Belə nəticəyə gəlinir ki, baletin yaradılması librettonun yazılımasından başlayır, sonradan bəstəkar onun musiqisini yazır, xoreoqraf isə musiqi və məzmuna görə rəqsler yaradır. Yeni libretto olmadan balet yazıla bilməz.

3

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Polad Bülbüloğlunun şair Məstan Günərin sözlərinə bəstələdiyi "Şən Azərbaycan" mahnısı öyrənilir. Mahnının xarakteri müəyyən edilir, musiqi ilə məzmun arasında əla-qə şərh olunur:

- a) Marş xarakterli;
- b) Oynaq rəqs xarakterli;
- c) Lirik mahni xarakterli.

17

Librettonun müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Sağirdlər fərdi şəkildə

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Balet janrı harada yaranmışdır?

- a) Rusiyada b) Gürcüstanda c) Fransada

2. Azərbaycanda ilk balet yazan bəstəkar kimdir?

- a) A.Məlikov b) F.Əmirov c) Ə.Bədəlbəyli

7. LIBRETTO VƏ OPERETTA

- MƏQSƏD:**
1. Librettonun operetta janrindəki rolunu izah edir.
 2. Operetta librettosunu opera və balet librettosundan fərqləndirir.
 3. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası” dinlənilir. Eyni zamanda “Cahan xala”nın kupletlərinin melodiyası notla ifa olunur.

Tədqiqat sualı kimi **“Librettonun opera əsərinin yazılmasında nə kimi rolu var?”** — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim uşaqlara suallarla müraaciət edir:

- “Əsgərin ariyası” xaraktercə şən, yoxsa qəmlidir?
- “Cahan xala”nın kupletlərinin xarakteri necədir?
- Libretto olmadan operetta yazmaq mümkünürmü?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

Opera ilə müqayisəli şəkildə operetta haqqında məlumat verilir. Aydın olur ki, operanın librettosu nəzmlə yazılmır (yalnız şeirlərdən istifadə olunur), operettada isə həm də dram əsərlərində olduğu kimi danişq mətnlərindən, dialoqlardan istifadə edilir. Eyni zamanda aydınlaşır ki, operetta üzərində iş, ilk növbədə, “libretto”dan başlanır.

LİBRETTO VƏ OPERETTA

Jak Offenbach Johann Strauss (əğər)

Operetta — vokal-rəqs sohnalarından və danişq epizodlarından ibarət komediya mözəmləri musiqili sahne asdır. Operetta, eyni zamanda musiqili komedyi da adlanır. İlk operetta Fransada XIX əsrin ortalarında Jak Offenbach tərəfindən yazılıb.

Operetta bir musiqi janrı kimi Vyana xüsusilə sevilib. Operetta janrıda oğlu Straus və İmre Kalman kimi bəstəkarlar gözəl nümunələr yaradıblar. Azərbaycanda isə operetta janrının yaradıcısı Üzeyir Hacıbəyliydi.

Operetta libretto assasında yazılır. Bəstəkar librettdəki aria, vokal, duet, trio, kvartet və xor ifalalar üçün yazılım poeziya nümunələrinə müxtəlif quruluşlu musiqi bəstələyir. Operetta üçün yazılım libretto poeziya nümunələrini və danişq motnlarından ibarət olur. Operettada rəqslardan geniş istifadə edilir.

BUNU DA BİLİN

Bir neçə musiqicinin birgə ifasına ansambl deyilir. Ansamblida ifaçıları sayı iki nəfərdən ibarət olarsa — duet, üç nəfərdən ibarət olarsa — trio, dörd nəfərdən ibarət olarsa — kvartet, beş nəfərdən ibarət olarsa — kvintet adlanır.

Musiqi dinişyək:
Üzeyir Hacıbəylinin “Arşın mal alan” operettasından “Əsgərin ariyası”

“Arşın mal alan” filmindən

18

DİFERENSİAL TƏLİM

Operetta janrında librettonun və ona yazılmış musiqinin xarakterik xüsusiyyətləri haqqında fikir söyləyir, Azərbaycanda məşhur operetta üçün libretto yazarlarının adlarını söyləyir.

“Arşın mal alan” operettasının librettosundakı xarakterik obrazlara uyğun şəkil çəkir;
Bu operettada yadda qalan musiqi nümunələrinə ritmik müşayiət edir.

Opera və balet janrlarında olduğu kimi operetta janrında da əsərin yaranması üçün, ilk növbədə, libretto yazan və bestəkarın olması haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Arşın mal alan" operetası 1913-cü ildə Bakıda Tağıyev Teatrında tamaşaçı qoyulub. Əsərdə hadisələr Azərbaycanın müsiqi besiyi olan qadim Susa şəhərində caryan edir. Operettanın libretto müəllifi və bestəkar Üzeyir Hacıbəyliidir. Mohammad Füzüllinin "Leyli və Məmmən" poemasından götürülmüş qızoldan başqa, operettanın matni bütünlükə la bestəkar tarafından işlənilib. Bu qazal "Əsgərin ariyası"nda səslenir:

*Naləndirin ney kimi avazey! egsin bəlsənd,
Nala tərkin qılmazam, ney tak kəsləmən bond-bond.*

Notla oxuyaq: Üzeyir Hacıbəylinin "Arşın mal alan" operetasından "Cahan xalanın kupletləri"

Mahnı öyrənək

QARABAĞ

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Rəfiq Zəkanın.*

I
Son ellərin, könüllərin,
Ülvi diyarsan,
Sırın canın, Azərbaycanın,
Bir abdi baharsan...

II
Quslar uçar, güllər açar,
Mavi qucağındı.
Hara baxsan, zövq alacaqsan,
Sənin işi bulağında.

Nəşərat:
Connatim Qarabağ,
Zinatim Qarabağ!
Nağmalar gülüstanısan,
Sevgi dəstansısan!

Son xarakterli "Qarabağ" mahnısı 6/8 xanə ölçüsündədir. "Şüs-tər" müğənnina əsaslanır.

Sual və tapşırıqlar

1. "Arşın mal alan" operetasında hadisələr hansı şəhərda cəmləndirilir?
2. Operettada xəsər təqib hədofi növdür?
3. "Qarabağ" mahnının ən xarakteri hansı müğənni əsaslanır? Bəs bu gün Qarabağ haqqında mahni bestələnənəyi, hansı müğənni üstündə olardı?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Connatim Qarabağ, Şüskət Ələkbərova.

19

Belə nəticəyə gəlinir ki, libretto olmadan operetta yazmaq qeyri-mümkündür.

Operetta librettosu opera və balet librettosundan dialoqların olması ilə fərqlənir.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Bestəkar Cahangir Cahangirovun şair Rəfiq Zəkanın sözlerinə yazdığı "Qarabağ" mahnısı öyrənilir. Eyni zamanda mahnının yazıldığı 6/8 xanə ölçüsü təyin edilir və tonallığı müəyyənələşdirilir, şagirdlər onu qamma şəklində oxuyur.

Operettanın müəllifi ilə tənmişlik müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Operetta janrı harada yaranmışdır?

- a) İtaliyada b) Rusiyada c) Fransada

2. Azərbaycanda ilk operettanı kim yazmışdır?

- a) S.Ələsgərov b) F.Əmirov c) Ü.Hacıbəyli

MUSIQİDƏ ŞEİRİN ROLU

8. MAHNI VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Mahnıların yaradılmasında şeirin rolunu başa düşdüyü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində beyin həmləsi, müqayisə, müzakirə və Venn diaqramı kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Tarzən Ramiz Quliyevin ifasında Ramiz Mirişlinin "Dalğalar" mahnısını səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi "*Mahnının instrumental ifası dedikdən nə başa düşülür?*" — verile bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün mahnının dinişməndən instrumental ifası haqqında şagirdlərə sual verilir:

— Uşaqlar, siz bu musiqini televiziyyada, yaxud radioda eşitmisiniz?

Bundan sonra müəllim "Dalğalar" mahnısını sözləri ilə müğənni Şövkət Ələkbərovanın ifasında səsləndirir və belə sualla şagirdlərə müraciət edir:

— Bu mahni ilə əvvəlki arasında nə fərq vardır?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

2

İzah edilir ki, mahnidan əvvəl şeir yazılmır, bundan sonra isə mahnının melodiyası yaradılır. Bundan başqa, əvvəlcə melodiya, sonra isə mahnının sözləri də musiqinin ritminə və xarakterinə uyğun olaraq şairlər tərəfindən yazıla bilir.

MAHNI VƏ POEZİYA

Ramiz Mirişli

Ramiz Quliyev

2

1

Mahnı iki üsulla yaranır — asasan, şeira müsiqi bastalanır, bozı hallarda isə musiqiya seçilir.

Vokaliz və sözüsüz mahnı istisna olmaqla, mahnı — şeirlə musiqinin valadından yaranır. Mahnı insanın monov ruhuna qida verir, onu qalabaya, sevgiya, samimiyyətə səsləyir. Bəzən mahnının melodiyası müayyan musiqi atlantıda ifa olunur. Bu, mahnının instrumental ifası adlanır. Habil Əliyev — kamancada, Vaqif Mustafazadə — pianoda, Rafiq Hüseynov (Ramiz) — gitarada, Kamil Cəlilov və İlham Nacəfov — nəfəslər alətlərdə mahnımızın gözəl instrumental ifaçuları sayılır. Ramiz Mirişlinin "Dalğalar" mahnısını məşhur tarzən Ramiz Quliyevin tərəfdən səsləndirməsi bu mahnının instrumental ifasıdır.

"Segah" müğəmə intonasiyaları üstündə səslənən "Dalğalar" mahnısı həzin və sakit xaraktera, 3/4 xana ölçüsünü malikdir.

Musiqi dinləyək və notla oxuyaq DALĞALAR

Musiqisi Ramiz Mirişlinindər. Tarda ifa edir Ramiz Quliyev.

22

DİFERENSİAL TƏLİM

Mahnının iki üsulla yazılması haqqında fikir söyləyir, instrumental və vokal ifalarının oxşar və fərqli cəhətlərini müəyyənləşdirir. Melodiya və mətnin xarakteri arasında uyğunluğu aydınlaşdırır.

Dinlədiyi mahnının mətninə uyğun şəkil çəkir; Dinlədiyi mahnına əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Mahnı janrinin poeziya ilə elaqesi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrənək

NƏĞMƏLƏR

*Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Bəxtiyar Vahabzadəninidir.*

I
Na qadır gózöldir bizi bir anda,
Dalğadan-dalğaya atan nağmalar.
Çarpıb, döyüsür bazar sır kimi,
Bozan quzu kimi yatan nağmalar.

Nağarat:
Gözir yer üzünü, gözir büsbüütün,
Elimin sóhratı, sandırı bu gün.
Yurdumu dünyaya tandırı bu gün,
Ərzin o başına çatan nağmalar.

II
Umiddır, dayapdır üryymiz,
Gölür hər möşəndə könəyimiz.
Catına düşəndə aparır bizi,
Bizim olimizdən tutan nağmalar.

Nağarat:
III
Gah sevinc, gah da ki, qom sarı bizi,
Törpaqdan ayrıb qoparır bizi.
Sırlı bir aləmə aparır bizi,
Kadəri sevincə qatan nağmalar.

Nağarat:

6/8 xanə ölçüsündə olan oynaq və şən xarakterli "Nağmələr" mahnısı "Başarı-Sıra" müğəm üzərində bəstələnib.

Sual və tapşırıqlar

1. Mətni olmayan mahni necə adlanır?
2. Ramiz Mirisliinin "Dalğalar" mahnısının melodiyasının xarakteri necədir?
3. "Dalğalar" mahnısı hansı müğəm üzərində bəstələnib?
4. Melodiya notlarının rəzdərinə uyğun al calməqla "Nağmələr" mahnısındaki xanədaxili ritmləri tutun.

23

Bələ nəticəyə gəlinir ki, dinlənilən musiqi nümunələrinin melodiyaları eynidir, lakin birincidə söz olmur və onun əvəzinə melodiyani tar ifa edir. İkinci ifada isə mahnının melodiyası sözlərlə səsləndirilir. Deməli, mahnının olması üçün şeir, yəni poeziya da olmalıdır.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Bəxtiyar Vahabzadənin sözlərinə yazdığı "Nəğmələr" mahnısı öyrədilir və şagirdlərə üzərində:

"Nəğmələr" — eynidir;
"Mahnılar" — fərqlidir
yazılmış iş vərəqləri verilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabin qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Dalğalar" mahnısının müəllifi kimdir?

- a) R.Quliyev b) R.Mirişli c) S.Rüstəmov

2. Mətni olmayan mahni necə adlanır?

- a) Romans b) Ballada c) Vokaliz

9. AŞIQ MUSİQİSİ VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Aşiq musiqisinin saz alətində solo səslənməsi ilə bərabər, eyni zamanda aşiq poeziyası ilə əlaqəli olduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

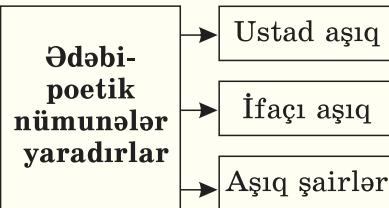
Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyn həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Aşiq Pənahın “Unutma” şeiri sazin müşayiəti ilə şagirdlər tərəfindən oxunulur.

Tədqiqat suali kimi “*Aşiq mahnılarının sözlərini kim yazır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üç kvadrat, içərisində aşağıdakı yazılar olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır.

AŞIQ MUSİQİSİ VƏ POEZİYA

Aşiq sanatı bayatlılardan, xalq masallarından, xalq musiqisindən qaynaklanır.

Dastan — aşiq poeziyasının on müraciət janridir. Azərbaycan dastanı ilk böyük abidəsi “Dədə Qorqud”dur. Dastanın bütün bəndlərində Dədə Qorqud ifaçı şairlərinin ifa ediləcəyi “Koroğlu” təxənnümi (XVII əsr) da aşıqlar təxənnində söylənilib. Qohramanlıq shöhrəni ilə yanaşı, dəstənbəy Koroğlu saz qalib, aşiq nağınları oxuyur. Dəstənlərdən aşıqlar insanları sevincə saxs edir, yol göstərir, məsləhət və təslli verir. Aşığın galisi ilə el-əheya sılıh və firavınlıq gəlir.

Aşiq sanatının manir ifaçuları ustad aşıqlardır. Onlar ham şəir — garayı, qoşma, töcnis, müxəmməs yazar, ham da musiqi bəstələyir və oxuyurlar. Ustan aşıqlar xalq dastanlarını yaradır. Yalnız yaxşı saz calmaq və oxunmaq qabiliyyətini olan aşıqlar ifaçı aşıqlardır. Aşiq yaradılışının poetik nümunələrini yaradınlar iso el şairləri, daha doğrusu, **aşiq-səirlərdir**.

Azərbaycanda Aşiq Abbas Tufarqanlı, Aşiq Valeh, Aşiq Ələsgər, Aşiq Hüseyn Bozalqanlı, Aşiq Pənah kimi ustad aşıqlar yaşayış-yaradıb.

Mahnı oxuyaq

Aşiq Pənahın “Unutma” şeirini saz musiqisinin müşayiəti ilə ifadəli oxuyaq.

UNUTMA

Gürbət elə safar etsən, a dostum,
Bu yerlərdə güllü yazı unutma!
Xəzər sözü həq düşməsin dilindən,
Dəli Kürű, xan Arazı unutma!

Unutma Müğənni, qədim Gəncəni,
Bakının şöhrəti əcələnən samı!
Görüb xoşlaşda da bağı, gülşəni,
İlk ayaq qədümə düzü unutma!

Götür yol yoldaş el nəğməsinin,
Gözəl Qarabağın şikəstəsin!
Bülbülmə, Sövkətin, Xanın səsini
Bir da man Pənahın sazin unutma!

Musiqi dönyəsi: Üzeyir Hacıboylının “Koroğlu” operasından “Koroğlunun aşiq mahnısı”

24

1

2

Müəllim aşıqlar, onların yaratdığı musiqi və şeirlər haqqında məlumatlar verir. Sözlə, sözsüz aşiq musiqisinin olduğu və onları yaradanların məhz aşıqlar olduğunu aydınlaşdırır.

DİFERENSİAL TƏLİM

Ustad aşıqları, aşiq-şairləri və ifaçı aşıqları bir-birindən fərqləndirir, aşiq melodiyalarından parçaları ifa edir, məşhur aşıqlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Aşiq havalarının ritminə uyğun ritmik müşayiət yaradır;
Tanıldığı aşıqların adlarını söyləyir.

Üç cür aşıqların olduğu və onların da özlərinə məxsus yaradıcılıqla məşğul olduqları haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNU DA BİLİN

2009-cu ildə Azərbaycan aşiq sənəti UNESCO-nun başçılıqla toxunulmaz qeyri-maddi mədəni irs siyahısına daxil edilmişdir.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

AZƏRBAYCAN

I
Cox keçmişəm bu dağlardan,
Durnagözü bulağlardan,
Ayrılarım könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqşət:
Yasa, yasa, Azərbaycan,
Ay anam, Azərbaycan.

II
El bilir ki, son monimsan,
Yurdum, yuvam, moskonimsan!
Anam, doğma Vatanimsan!
Azərbaycan, Azərbaycan!

Nəqşət:
III
Dağlarının başı qardır,
Ağ örpöyin buludlardır.
Oğlun, qızın baxtıyadır,
Azərbaycan, Azərbaycan!

Sual və tapşırıqlar

1. Aşiq sənəti haqqında nə bilirsiniz?
2. "Kitabi-Dədə Qorqud. Basat və Təpəgöz" cizgi filmini izləyin. Filmdə Dədə Qorqud obrazına diqqət yetirin. O hansı hallarda görünür və hər dəfə gələndə xalqa neçə kómak edir?
3. Daha hansı dastanları tanıyırsınız?
4. "Koroğlu" dastanını aşiq sənəti nümunəsi adlandırmaq olarmış?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan cizgi filmi, ozan, Dədə Qorqud, Təpəgöz, Basat.

25

3

Bələ nəticəyə gəlinir ki, aşiq mahnıları aşiq şeirlərinin əsasında yaradılır. Aşiq şeirləri olmadan aşiq mahnılarının yaranması qeyri-mümkündür. Bələ mahnıları ustad aşıqlar yaradır və ifa edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Mövzuya uyğun “Azərbaycan” aşiq mahnısı yada salınaraq bir daha ifa olunur. Bu mahnıda müəyyənləşdirilir ki, onun melodiyasını aşıqlar, sözlərini isə aşiq təbiətli dahi Azərbaycan şairi Səməd Vurğun yazmışdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Səməd Vurğun həm də saz alətində gözəl ifa edirdi.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Koroğlu” operasını kim yazmışdır?

- a) S.Hacıbəyov b) Ü.Hacıbəyli c) A.Zeynallı

2. İlk dəfə Koroğlu obrazını kim oxumuşdur?

- a) L.İmanov b) M.Maqomayev c) Bülbül

10. MUĞAMLARIN NÖVLƏRİ

MƏQSƏD: 1. Muğam musiqisinin yalnız Şərqə məxsusluğunu və əruz vəznində olan “Qəzəl”lərlə ifa olunduğunu izah edir. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyn həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

“Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsi instrumental və vokal-instrumental ifada səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “*Muğam ifa edərkən xanəndələr hansı poeziya nümunəsindən istifadə edirlər?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinif 2 qrupa bölünür, I qrup oxşar, II qrup isə fərqli cəhətləri müəyyənləşdirir, müəllim isə şagirdlərin doğru cavablarını ləvhədə çəkilmiş Venn diaqramında qeyd edir. Sonra müəllim şagirdlərə sualla müraciət edir:

— Muğam musiqisi olmasayı, qəzəli necə oxumaq olardı?

— Qəzəl poeziya janrı hansı xalqlara məxsusdur?

Bundan sonra Niyazinin “Rast” simfonik muğamından “Bərdaşt” səsləndirilir və əvvəlki dinlənilən “Bərdaşt”larla müqayisə olunur.

2

Müəllim şagirdlərə muğam və poeziyanın bir növü olan qəzəl haqqında sadə məlumat verir.

MUĞAMLARIN NÖVLƏRİ

Yeddi asas Azərbaycan klassik muğamı bunlardır: "Rast", "Sur", "Segah", "Çahargah", "Bayati-Siraz", "Süstar", "Hümayun". Üzeyir Hacıbəyli müğamların usuladığı olivalı-ruliyəni bəsləşiyələndirir:

```

    graph TD
        SUR["SUR  
qan, lirik  
shevali-ruhigya"]
        SEGAH["SEGAH  
məhabbat hissə"]
        CAHARGAH["ÇAHARGAH  
həyçəan"]
        RAST["RAST  
mərdlik, gürməhlilik"]
        MUGAMLAR["MUGAMLAR  
qəmginlik"]
        SUSTOR["SÜSTAR  
dorin kodar"]
        BAYATI_SIRAZ["BAYATI-SIRAZ  
daha dorin kodar hissə və qəm-qüssə"]
        HUMAYUN["HÜMAYUN  
daha dorin kodar hissə və qəm-qüssə"]

        SUR --> MUGAMLAR
        SEGAH --> MUGAMLAR
        CAHARGAH --> MUGAMLAR
        RAST --> MUGAMLAR
        SUSTOR --> MUGAMLAR
        BAYATI_SIRAZ --> MUGAMLAR
        HUMAYUN --> MUGAMLAR
    
```

Azərbaycan klassik müğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə: instrumental və vokal-instrumental müğamlara bölünür. Bu müğamların oxşar və fərqli cəhətləri vardır.

Instrumental müğamlar

Vokal-instrumental müğamlar

Musiqi dinləyək
“Rast” muğamının “Bərdaşt” şöbəsini avvalca tarın (kamançanın), sonra isə xanəndə və musiqiçilərin ifasında dinləyək.

OXŞAR CƏHƏTLƏRİ

1. Şöbənin adı eynidir.
2. Şöbələr eyni musiqi intonasiyalarından ibarətdir.
3. Müsiqinin inkişafı eynidir.
4. Ifa olunan müğamların adı eynidir.

FƏRQLİ CƏHƏTLƏRİ

1. Müğamı xanənda oxuyur, onu tar və kamança müşayiət edir.
2. Müğam şöbələri oxumarkən qəzəldən istifadə edirlər.
3. Böyük şöbələr arasında təsniflər oxunar.
4. Kiçik şöbələr arasında rəqs xarakterli dırıngalar, ronglər calırmış.

26

DİFERENSİAL TƏLİM

Azərbaycan müğamlarının adlarını sadalayır və xarakteri haqqında fikir söyləyir, müğamları bir-birindən səslenməsinə görə fərqləndirir.

Muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Muğamı müşayiət edən üçlük haqqında fikir söyləyir.

Muğam və qəzəl poeziya nümunəsi arasındaki əlaqələr haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Notla oxuyaq: "Rast" muğamının "Bardəş" şöbəsindən bir parça

Musiqi dinleyək: Niyazinin "Rast" simfonik muğamından "Bardəş" şöbəsi

"Bardəş" "Rast" muğamının giriş hissəsidir. Bu musiqi parçası təntənləri xarakterlidir. "Rast" simfonik muğamını görkəmli Azərbaycan dirijoru və bəstəkarı Niyazi 1949-cu ildə yazmışdır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏNİMSƏN
Musiqisi Ramiz Mirişlinin,
sözleri Fikrət Qocanın.

Niyazi

Dağ güləri min rong çalar xalı kimi,
Banövşələr gözəllərin xalı kimi,
Nağmalar da dodaqların bali kimi,
Şirinlər dodaqları solşər-axşam.

Nəqrat:
Ana torpaq, ana diyar, son mənimson,
Ömrüm, günüm, ruhum, canım, Vatanımsın.

I

II

Güllərində öz şəklində ceyran öpar,
Örök kimi dumanları dağlar örtür,
Dağlarının nə sqəcindən zaman ötar,
Alşeronun Xozər üstə yanın bir şam.

Sual və tapşırıqlar

- Instrumental və vokal-instrumental muğamlar oxşar və fərgili cəhətləri hansılardır?
- Hansı klassik Azərbaycan muğamlarını tanıyırsınız?
- Muğamları shvali-rükhiyyəsinə görə iki gruba bölmək lazımlı galorsa, "Sur" muğamı ilə "Bayati-Şiraz" eyni gruba düşə bilərmi? Fikrinizi şərh edin.

27

- Belə nəticəyə gəlinir ki, muğam musiqisi olmasayı, onda qəzəllər musiqisiz oxunardı. Ona görə də ifa tərzinə görə aşağıda göstərilən muğamlar mövcuddur:
- Vokal-instrumental muğamlar (qəzəllərdən istifadə olunur).
 - İnstrumental muğamlar (yalnız Azərbaycan xalq çalğı alətlərinin ifasında səsləndirilir).

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Bəstəkar Ramiz Mirişlinin şair Fikrət Qocanın sözlərinə bəstələdiyi və "Rast" muğamının intonasiyalarına əsaslanan "Vətənimsən" mahnısı öyrədilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Azərbaycan klassik muğamları ifa xüsusiyyətlərinə görə neçə grupa bölünür?

- a) Dörd b) Üç c) İki

2. R.Mirişlinin "Vətənimsən" mahnısının xarakteri necədir?

- a) Şən b) Qəmli c) Təntənəli

11. ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

MƏQSƏD: 1. Muğam janrında olduğu kimi “Zərbə-muğam”larda da musiqinin “Qəzəl”lərlə, yaxud aşiq şeirləri ilə ifa olunduğunu izah edir.
2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyn həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Arazbarı” zərbə-muğamı və Üzeyir Hacıbəylinin Avropa triosu üçün yazdığı eyniadlı “Arazbarı” əsəri səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “*Zərbə-muğam musiqisini hansı poeziya nümunəsi vasitəsilə ifa etmək mümkündür?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Venn diaqramı çekilir. Hər iki musiqi nümunəsi səsləndikdən sonra onlar arasında oxşar və fərqli cəhətlər şagirdlər tərəfindən qeyd olunur, müəllim isə doğru cavabları lövhədəki Venn diaqramında yerləşdirir. Bundan sonra sinfə suallarla müraciət olunur:

– Zərbə-muğamların ifasında hansı şeir nümunələrindən istifadə olunur?

– Zərbə-muğam musiqisi olmasaydı, bu iki musiqidə səslənən şeirlərin vəziyyəti necə olardı?

2 Müəllim zərbə-muğamın klasik muğamlardan fərqi haqqında məlumat verir və onun ifasında şeirlərin rolunu aydınlaşdırır.

ZƏRBİ-MUĞAM VƏ POEZİYA

Zərbə-muğamlarda improvizə ritm üstünlük taşlı edir. Ona görə da bu muğamlara “Zərbə-muğam”, yaxud “Ritmik-muğam” deyilir. Zərbə-muğamlar aşağıdakılardır:

Seyid Şuşinski

3/4 xana ölçüsüne malik, son shvali-ruhiyili “Arazbarı” aranla ifa olunur. Onun mahir ifaçılarından biri xanonda Seyid Şuşinski olub. “Arazbarı” Füzuli rayonu və ona qonşu olan Cənubi Azərbaycan mahalında yaranmışdır. Adatən, bu zərbə-muğamın ifasında aqş şərindən istifadə olunur.

Üzeyir Hacıbəyli “Şur” muğamından qidalanan “Arazbarı” zərbə-muğamı ifasında simli alətlər orkestri üçün eynielliş soor yarannmışdır. “Leyli və Məmmən” operasının beşinci pardosunda da bəstəkar “Arazbarı”dan istifadə edərək onu simfonik orkestr üçün işləmişdir.

Musiqi dinişyək: Üzeyir Hacıbəylinin “Arazbarı” zərbə-muğamından bir parça simli alətlər orkestrinin ifasında

Simli alətlər orkestri

28

DİFERENSİAL TƏLİM

Ritmik muğamların adlarını söyləyir;

“Arazbarı” zərbə-muğamının adının mənasını aydınlaşdırır;

Zərbə-muğamlar haqqında şifahi təqdimat edir.

Zərbə-muğam ifaçılarının adlarını sadalayır;
Zərbə-muğamın ritmini əl çalmaqla tutur.

Zərbi-muğamlarda istifadə olunan şeir nümunələrinin rolunun müəyyən edilməsi ilə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı öyrənək

QIŞ MAHNISI
Musiqisi: Əfsər Cavanşirovan,
sözləri Tofiq Mütəllibovundur.

I
Hər tarafa yağır qar,
Tez golın siz, uşaqlar,
Ağ geyinib meşə, dağ,
Qartopası oynayaq.

II
Gizlanıbdir turaclar,
Buz bağlayab yamaclar,
Donub güllər, çiçəklər,
Əsir soyuq kütləklər.

Nəqərat:
Qış gəlibdir, qış galib,
Bu yerlərə xoş golib,
Neylayəcək qar biza,
Dost olub bahar biza.

BUNU DA BİLİN
Dünya şəhərləti bəstəkar Fırangız Əlizadə "İntizər" operasında məşhur "Qarabağ sıkkəstəsi"ndən istifadə etmişdir. Operanın libretto müəllifi Nərgiz Paşayevadır.

Firangiz Əlizadə

Nərgiz Paşayeva

Sual və tapşırıqlar

1. "Arazbarı" hansı janra aid musiqi nümunəsidir?
2. "Arazbarı" instrumental əsərini hansı bəstəkar işləmədi?
3. "Qış mahnisi"ni zümrüdü edə-edə qış haqqında rəsm çəkəsindən, bu mahnının hansı sətirlərini rəsmə köçürəndiniz?
4. Seyid Süyüşin haqqında arasdırma aparın. Xanəndənin ad və soyadını müzeyyinləndirin.
5. Arif Babayevin ifasında "Qarabağ sıkkəstəsi" zərb-i-muğamını dinləyin. Bu muğamın niyə zərb-i-muğam adlandırılmasını aydınlaşdırmağa çalışın.

You Tube üzərindən axtarıq üçün açar sözlər: "Qarabağ sıkkəstəsi", zərb-i-muğam, Arif Babayev.

29

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, zərbi-muğam musiqisi olmasaydı, onda istifadə olunan aşiq şeir nümunələri yalnız şeir kimi oxunardı.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Yeni il bayramına həsr olunmuş Əfsər Cavanşirovun Tofiq Mütəllibovun sözlərinə bəstələdiyi "Qış mahnısı" əvvəlcə frazalarla, sonra isə musiqi cümlələri ilə öyrənilir.

Mahnının müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Sağirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Arazbarı" hansı muğam janrına aiddir?

- a) Muğam dəsgahı b) Zərbi-muğam

2. "Arazbarı" zərb-i-muğamını hansı bəstəkar simli alətlər orkestri üçün işləmişdir?

- a) F.Əmirov b) Q.Qarayev c) Ü.Hacıbəyli

12. ROMANS VƏ QƏZƏL

MƏQSƏD: 1. Klassik Azərbaycan romans janrının yaradılmasında qəzəl janrının rolunu başa düşdüyünü izah edir. 2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyn həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Asəf Zeynallının Cəfər Cabbarlinin sözlərinə bəstələdiyi "Ölkəm" romansi səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi "Azərbaycanda romans-qəzəl janrını kim yaratmışdır və o hansı dahi klassik şairimizin yaradıcılığınıdan istifadə etmişdir?" — verile bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhəyə dahi şairimiz Cəfər Cabbarlinin və bəstəkar Asəf Zeynallının şəkilləri qoyulur.

Lövhədəki şəkillərin altında adlar yazılmadığından, müəllim şagirdlərə belə sual verir:

— Lövhədəki şəkillərdə kim-lər təsvir olunublar?

Uşaqlar suallara cavab verirlər.

2

Müəllim romans və Azərbaycanda bu janrın yaranması haqqında, eyni zamanda romans-qəzəl janrının yaranması ilə əla-qədar qısa məlumat verir. İlk romansın Azərbaycanda Asəf Zeynalli, ilk romans-qəzəl janrının isə Üzeyir Hacıbəyli tərəfindən yaradıldığı şagirdlərə çatdırılır.

ROMANS VƏ QƏZƏL

Romans — səs və instrumental (cox zaman forte-piano) müsəylətlə oxunan müsiki əsəridir. Azərbaycanda romans janrının yaradıcısı, məşhur "Ölkəm", "Sərhəd", "Sual", "Seyran" romanslarının müəllifi bəstəkar Asəf Zeynalli olub.

Azərbaycan müsiqisində romans-qəzəl illərdən bir janr da var. Romans-qəzəl janrı 1940-ci illərdə Üzeyir Hacıbəylinin yaradıcılığında meydana gəlib. Dahi Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi münasibətində Üzeyir Hacıbəyli şairin iki qəzəli əsərsindən "Sənsiz" (1941) və "Sevgili canan" (1943) romansları yazuş. Bununla da romans-qəzəl janrının təməlini qoymuş.

"Sənsiz" və "Sevgili canan" romans-qəzəlləri müsiki üslubu baxımından özünəməxsus orijinallığı, əhəngdər milli koloritlə ilə fərqlənir. Üzeyir Hacıbəylinin hər iki romansı qəlbərə sırayat edən ifadəli melodiyaya malikdir.

Üzeyir Hacıbəylinin "Sənsiz", "Sevgili canan" və Asəf Zeynallinin "Ölkəm" romanslarının ilk ifadələrini yuxarıda göstərmişdir.

Mahnı öyrənək

ÖLKƏM

Müsələti Asəf Zeynallının,
sözleri Cəfər Cabbarlinindir.

Sis uları buludlara döyüşən,
Dağlarında buzullar var ölkəmin.
Göy otlardan ipak paltan geyinən
Tərlələri, düzəlli var ölkəmin.
Verimli torpağı, geniş cölləri,
Çalışqan orlari, iğid elləri,
Böyük danızlar, damırulları,
Keçidləri, rizləri var ölkəmin.
Göllərində ördekərli üzərlər,
Çöllərində mərallarlı gözərlər,
Güllərindən golilər təc bəzərlər,
Ceyran gözülü qızları var ölkəmin.
Coşğun Xəzər oynan ayaqlarında,
İşləq saçan nefti torpaqlarında,
Təxizlərin qızıl yarpaqlarında
Dadi-dadlı sözələri var ölkəmin.

30

DİFERENSİAL TƏLİM

Romans-qəzəl janrının yaranması haqqında fikrini bildirir;
Onun romans janrından fərqini göstərir;
Romans-qəzəl janrında yazmış bəstəkarların adını söyləyir.

Məzmuna uyğun şəkillər çəkir;
Əl çalmaq və ayaq tappiltisi ilə romansın ritmini tuturlar.

Asəf Zeynallının “Ölkəm” romansının yaranmasında Cəfər Cabbarlinin “Ölkəm” şeirinin əhəmiyyəti ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

VƏTƏNİMDİR
Musiqisi Süleyman Ələsgorovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinidir.

Moderato

Fənbəyi-dağı-cünün iğro nihadır badanım,
Dırı ouqca libasın budur, ölsəm kofanım.
Canı canan dilamış, vermamak olmaz, ey dill!
Na niza eleyəlim, ol na sonindir, na mənim.
Edənəm tərk, Füzuli, səri-kuyin yarın,
Vatanimdır, vatanimdır, vatanimdır, vatanim.

Mahnını yada salaq və oxuyaq

QALIBLOR MAHNISI
Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin,
sözləri Ələkbər Ziyatayndır.

Sual və tapşırıqlar

1. Romans nədir?
2. Romans-qəzəl nədir?
3. Üzeyir Hacıbəylinin yaratdığı hansı romans-qəzəlləri tanıyırsınız?
4. "Romans" və "romans-qəzəl" janrlarının oxşar və fərqli li cəhətlərini araşdırın. Hansı əlamətləri ilə onlar bir-birinə bənzəyir?
5. Məşhur müğənni Bülbül həqqindən araşdırma aparın. Müğənninin əsl ad və soyadını daşıqlaşdırın.

31

Belə nəticəyə gəlinir ki, əgər Cəfər Cabbarlinin adıçəkilən şeiri olmasaydı, onda Asəf Zeynallının qeyd olunan romansı da olmazdı.

MUSİQİ DİNLƏYƏK

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış “Vətənimdir” romans-qəzəli səsləndirilir, sonra notla bir parça ifa olunur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan, Qəmbər Hüseynlinin Ələkbər Ziyatayın sözlərinə yazdığı “Qaliblər mahnısı” yada salınaraq bir daha ifa olunur.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sənsiz” və “Sevgili canan” romans-qəzəlini yazan bəstəkarın adı nədir?

a) A.Zeynalli b) M.Maqomayev c) Ü.Hacıbəyli
2. “Vətənimdir” mahnısının sözlərini kim yazmışdır?

a) Nizami b) Nəsimi c) Füzuli

MUSİQİ VƏ TƏSVİRİ İNCƏSƏNƏT

13. MUSİQİDƏ DƏNİZ MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Böyük rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun "Sadko" operasından "Okean-göy dəniz" və "Dənizi fəth edənlər" sənədli filmindən bəstəkar Qara Qarayevin bu filmə yazdığı musiqisi təqdim olunur.

Tədqiqat suali kimi "*Hansi Azərbaycan Xalq rəssamının yaratdığı əsərlərdə Xəzər mövzusu öz əksini tapmışdır?*" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə təklif olunur ki, bu təsvirlərdən musiqiyə uyğun olanının adını söyləsinlər.

Bundan sonra şagirdlərə suallarla müraciət olunur:

— Nikolay Rimski-Korsakovun "Sadko" operasından dinlədiyiniz musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

— Dinlədiyiniz "Dənizi fəth edənlər" filminə bəstəkar Qara Qarayevin yazdığı musiqi haqqında nə deyə bilərsiniz?

2

Müəllim musiqinin və təsviri incəsənət nümunələrinin məzmun uyğunluğu, hər bir incəsənət əsərində müəyyən obrazın öz əksini tapdığı haqqında məlumat verir.

MUSİQİDƏ DƏNİZ MÖVZUSU

2

Musiqida zəngin tabiat cələbələri var. Diqqatla dinləsək, biz müxtalif məlodiyalarda göy gurultusunun, dəniz uğultusunun, su şırıltısının, xazal xışlıtlıının və s. saeniñi duyub hələlik. Bozun rossam müsiquşdan aldığı taassüratlarla gözəl təsviri incəsanat asarı yaradır. Ya da aksina, bəstəkar gözəl incəsanat asarlarından vəcdə galib musiqi yaradır.

Rus bəstəkarı Nikolay Rimski-Korsakovun "Sadko" operasından "Okean-göy dəniz" simfonik ləvhəsinə dinişdikdə, rossam Nikas Safronovun "Açıq-mavi rəngli dəniz dalğaları" asarı göz önungə galır.

Musiqini yada salaq və dinləyök

N.RIMSKI-KORSAKOVUN "SADKO" OPERASINDAN "OKEAN-GÖY DƏNİZ"

Nikas Safronov.
"Açıq-mavi rəngli dəniz dalğaları"

"Sadko" operasından

1

Deməli, musiqinin demək istədiyini təsviri incəsanat asarıları da deya bilir. Hətta musiqidə və rəssamlıqda işlədilən tonallıq, kolorit, rəngarangılık kimi ortaç terminlər də var.

Qara Qarayevin "Dənizi fəth edənlər" adlı sanadlı filmində musiqidə dərgin, dalğalı dəniz obrazı var.

Musiqi dinləyök

"Dənizi fəth edənlər" filmindən bir parça

Musiqisi Qara Qarayevindir.

Bu musiqi asarıni dinləyindən əsərət-bucəqşüz Xəzərimizin ham coşqun, ham da sakit anları göz önungə galır.

34

Tahir Salahov

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındaki əlaqələr haqqında fikir söyleyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyleyir.

Dəniz mövzusuna uyğun şəkil çəkir;
Yaradıcılığında dəniz mövzusuna müraciət etmiş rəssamların adını söyleyir.

Musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar infor-masiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Tahir Salahov. "Təmircilər"

Xalq rassamı Tahir Salahovun "Təmircilər" əsərində rassamın doğma Xozarı olan sevgisi aydın sezilir.
Həm Qara Qarayev, həm də Tahir Salahov dəniz obrazı yaradıb. Hər ikisi mavi Xozarı abdollaşdırır — Qara Qarayev musiqidə, Tahir Salahov isə təsviri incasatda.

Mahnı dileyik

SONSAN ÜRƏYİM

Müsələstisi Ramiz Mirişlinin, sözləri Tofiq Bayramindir.

I
Gözərim Xozarı yara-yara,
Zahmatın nur verir bu diyara.
Sənsən ürəyim, arzu-dilayim,
Sənsən ürəyim, eşqim, dilayimsən..

II
Har gecə sahili seyr edərək,
Ulduzlar göz vurur, tez galim man,
Sular "gəl" deyir, yarın gözəlyir...
Sular "gəl" deyir, soni gözəlyir, yar...

III
Son manım solmayan baharımızan,
Dağlarda aylıymayın vüqarımızan,
Sənsən ürəyim, arzum-dilayim,
Eşqim, dilayimsən..

Sual və tapşırıqlar

1. N.Rimski-Korsakovun "Sadko" operası ilə N.Safronovun "Açıq-mari ranglı dəniz dəlgələri" əsərinin na birləşdirir?
2. "Sənsən ürəyim" mahnisi göz önlündə hanan manzərəni canlandırır?
3. Qara Qarayevin Yevgeni Dolmatovskinin sözlərinə (tarəuma edən Yusif Hasanbəy) həstələdiyi "Gənclik mahnisi" ni dinleyin. Mahnida Xəzərdə salınmış şəhər obrazı özəksini necə təpib?
YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Qara Qarayev, "Gənclik mahnisi".

35

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan və dünya mədəniyyətində mövzü baxımından bir-birinə oxşar musiqi və təsviri incəsənət əsərləri mövcuddur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3 Ramiz Mirişlinin şair Tofiq Bayramın sözlərinə bəstələdiyi "Sənsən ürəyim" mahnisi öyrədilir. Xəzər dənizi ilə əlaqədar bir neçə təsvir şagirdlərə təqdim olunur və mahniya uyğun gələn şəkilləri göstərmək tapşırılır.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabin qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Dənizi fəth edənlər” filminin musiqisini kim yazmışdır?

- a) A.Məlikov b) F.Əmirov c) Q.Qarayev

2. R.Mirişlinin “Sənsən ürəyim” mahnısının xarakteri necədir?

- a) Vals b) Şux, oynaq c) Qəmli

14. MUSIQİLİ LÖVHƏLƏR VƏ TƏSVİRİ SƏNƏT

MƏQSƏD: 1. Musiqi ilə təsviri incəsənət arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Musiqi əsərlərindəki emosional obrazların yaranmasında bədii nümunələrin rolunu şərh edir. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəslı oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beyn həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Klarnet, zurna və nağara üçlüyünün ifasında “Tərəkəmə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “*El şənliliklərində istifadə olunan musiqi alətləri və ansamblları haqqında hansı Azərbaycan rəssamı əsərlər yaratmışdır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Buzovna kəndində bayram” və “Bakıda toy” əsərləri şagirdlərə nümayiş etdirilir. “Tərəkəmə” xalq rəqsi ilə nümayiş etdirilən əsərlər arasındaki uyğunluq araşdırılır. Lövhədə çəkilmiş Venn diaqramında əsərlərin oxşar və fərqli cəhətləri qeyd olunur.

2 Qədim zamanlardan bu günlümüzdək musiqi ilə təsviri incəsənət əsərlərinin vəhdəti izah edilir və ona uyğun incəsənət əsərləri nümayiş etdirilir.

16 MUSIQİLİ LÖVHƏLƏR VƏ TƏSVİRİ SƏNƏT

Hər hansı musiqi altını gördükde və ya musiqi ilə əlaqədar bir təsviri sanət nümunəsinə təməşə etdikdə mütləq hansısa bizi tanış olan melodiya yadımıza düşür. Musiqi ifaçlarının təsviri hələ qədim Misir və Hindistan abidələrindən da özəksini tapmışdır.

Toğrul Nərimanbəyovun “Bakıda toy” adlındırduğu tabloda Bakı adat-ənənəsinə uyğun keçirilən toy təsvir edilmişdir. Tablodakı təsvir sanki müsiki sadalarını olduğu kimi qədəhrə. Nəinki insanlar, hətta somadə quşlar belə müsikinin təsiri altındadır.

Musiqi döntəşək və notla oxuyaq

TƏRƏKƏMƏ (Azərbaycan xalq rəqsi)

36

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqi ilə təsviri incəsənət nümunələri arasındaki əlaqələr haqqında fikir söyləyir;

Musiqi nümunələrinə uyğun təsviri incəsənət əsərlərinin adlarını söyləyir.

Dəniz mövzusuna uyğun şəkil çəkir;

Yaradıcılığında dəniz mövzusuna müraciət etmiş rəssamların adını söyləyir.

Azərbaycan xalq musiqi nümunələrinin məzmununun rəssamlıq əsərlərində eks olunduğu haqda, musiqi və rəssamlıq sənətində oxşar olan terminlərlə əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Tərəkəmə" qədim xalq rəqsidir. "Tərəkəmə", əsasən, maldarlıqla məşğul olan və Azərbaycanın müxtəlif yerlərində maskunlaşan köçəri tərəkəmə tayfalarının rəqs nümunəsidir. "Tərəkəmə" Azərbaycan xalq rəqs, 6/8 xanə ölçülü, sən xarakterlidir. Çərçivə tempo ilə rəqslərin melodiyası var. "Tərəkəmə" rəqsü ilə Təgrül Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" tablodan tələsənələrin hər təsviri olunur. Rəqslərin markaları klarinet, zurna, nağara ölçülü təsvir olunur. Bu təsvirin ifa etdiyi rəqslərə sadaları altında uşaqlar rəqs edirlər. "Buzovna kəndində bayram" tablodundakı təsvir üslubu san xarakterli Azərbaycan rəqslerinin ritmi ilə sahədir. Rəssamın "Bakıda toy", "Mahm", "Öxüyan aşq" tablolarına baxdıqda da sən, gümrah xarakterli musiqi nümunələrimiz yada düşür.

Mahnı öyrənək

MƏNİM BAĞIM

Musiqisi Qəmbər Hüseynlinin, sözleri Gəray Fəzlininindir.

I
Gelin, ay uşaqlar,
Gelin bağıma,
Baxın hər gülümü,
Hər yarpağıma.

II
Burda man neçə növ,
Ağac okmışam.
Hər ağacın dibinə,
Arx da çəkmışam.

III
Mənə qonad golsin,
Hər oğlan, hər qız,
Bağım bar verəcək,
Bu gələn payız.

6/8 xanə ölçülü "Mənim bağım" mahnişinin cəmi sənəd və tez yadda qalan melodiyası var.

Sual və tapşırıqlar

1. Təgrül Nərimanbəyovun hansı əsərində musiqi əsərini öz əksini tapşırırdı?
 2. "Tərəkəmə" rəqsündə nə deyə bilsəriniz?
 3. Ansamlı nədir?
 4. "Tərəkəmə" rəqsinin musiqisini dinləyin. Bu rəqs ilə Təgrül Nərimanbəyovun "Buzovna kəndində bayram" tablodan təsvirinə rəhīqiyosun müqayisə edin.
- You Tube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Azərbaycan melli rəqsləri, "Tərəkəmə" rəqsü.

37

2

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, hər bir musiqi əsərinin özünəməxsus məzmunu və xarakteri olduğundan rəssamlar bu xüsusiyyətləri öz rəsm əsərlərində göstərə bilirlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3

Bəstəkar Qəmbər Hüseynlinin şair Gəray Fəzlinin sözlərinə yazdığı, sən rəqs xarakterli, 6/8 xanə ölçülü, "Mənim bağım" mahnişini öyrəndilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPSIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Tərəkəmə" rəqsinin xarakteri necədir?

- a) Cəld, oynaq b) Kədərli

2. "Buzovna kəndində bayram" rəsm əsəri kimə məxsusdur?

- a) T.Salahov b) T.Nərimanbəyov c) M.Abdullayev

15. MUĞAM DƏSGAHLARI

MƏQSƏD: 1. Mügamlı təsviri incəsənət arasında əlaqələri izah edir.
2. Mahnını not və mətni ilə birsəsli oxuyur. 3. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində şaxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Rast” mügəmündən bir parça tarın, kamancanın və Zülfü Adığözəlovun ifasında səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “*Dinlənilən musiqi nümunələri arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər vardır?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün səslənmə müddətində Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsəri lövhədən asılır. Tədqiqatın gedişində “Bizim ölkə” mahnısı səsləndirilir və onun “Rast” mügəmına əsaslandığı aydınlaşdırılır.

Bundan sonra şagirdlərə sualar verilir:

— Dinlədiyiniz mügəmdə neçə musiqiçi iştirak edir?

— Rəssam Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərində neçə musiqiçi görürsünüz?

2 Hər bir mügəmin özünəməxsus məzmunu və insana emosional təsiri mövcuddur. Mehəz bu xüsusiyətlərdən istifadə edən rəssamlarımız mügəmin məzmununu təsviri incəsənət nümunələrində çəkməyə başladılar.

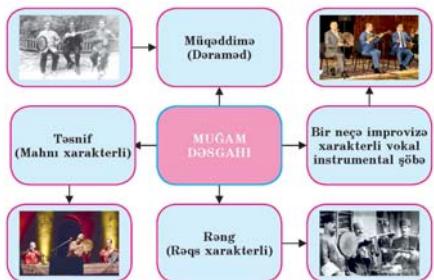

MUĞAM DƏSGAHLARI

Muğamlar İki cür olur: mügəm dəsgahları və zərbli-muğamlar.

Dəsgah — bütün tərkib hissələri ilə birlikdə ifa olunan müğama deyilir. Cox zaman mügəm dəsgahları coxhislli vokal-instrumental poemə da adlandırılır. Muğam dəsgahı, adəton, aşağıdakı tərkib hissələrindən ibarət olur:

Vokal-instrumental muğam dəsgahları qazollar əsasında oxunur.

Musiqi döntəşək: “Rast” dəsgahində bir parça

Dinlənilən parçadan görünür ki, müğəmi xanonda oxuyur, lakin qavalda ritm tutulmur və ifaçıları yalnız tar və kamancası müşayiət edir.

38

DİFERENSİAL TƏLİM

Muğamların növləri haqqında fikir söyləyir;

Muğam dəsgahlarını instrumental muğamlardan fərqləndirir.

Muğam mövzusuna uyğun təsviri sənət əsərlərinin adını söyləyir;
Toğrul Nərimanbəyovun “Muğam” əsərindəki ifaçıları çaldıqları musiqi alətlərinə görə fərqləndirir.

Rəssamlarımızın Azərbaycan müğamlarının məzmununa uyğun gələn təsviri incəsənət nümunələri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Toğrul Nərimanbəyov. "Muğam"

Notla birsslə oxuyaq

BİZİM ÖLKƏ (Azərbaycan xalq mahnısı)

Bu xalq mahnisi "Rast" müğəminə əsaslanıb.

"Rast" muğamı üstündə mahni oxuyaq

BİP-BİPIN NƏĞMƏSİ

Müsələti Fikrət Əmirovun,
sözləri Teymur Elçinindir.

Uçdu göylərsə	Günəşdən, Aydan	Üçürəm Marsa
Bizim peykiyim,	Salam var səzi,	Dalımcə baxın,
Söylədi yero:	Nəğmə deyirəm,	Ulduzlar mənə
Yol gedirik biz.	Uşaqşər, səzi,	Yaxındır, yaxın.

Nəşrət:	Nəşrət:	Nəşrət:
Bip-bip, bip-bip,	Bip-bip, bip-bip,	Bip-bip, bip-bip
Göylər min rongidir,	Darındır göylər,	Gözlayın bir az
Burda ulduzlar,	Burda hər ulduz,	Görüşürük biz
Gör nə qəşqəndir.	Min nəglə söylər.	Darıxmaq olmaz.

Fikrət Əmirovun 6/8 xano ölçüsündə, oynaq, son, roqs xarakterli "Bip-bipin nəğməsi" "Rast" müğəmini üstündə yazılıb.

Sınaq ve tapşırıqlar

1. Muğam dəsgahı nədir?
 2. Muğam dəsgahının tarixi hissələri necə adlanır?
 3. Arif Babayevin ifasında "Rast" muğam dəsgahını dinləyin və Toğrul Nərimanbəyovun "Muğam" tablosunu ilə müqayisə edin!
- You Tube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Arif Babayev. "Rast" muğam dəsgahı.

39

1

Belə nəticəyə gəlinir ki, klassik Azərbaycan müğam dəsgahlarının məzmununa uyğun olan rəsm əsərlərinə Azərbaycan rəssamlarının yaradıcılığında rast gəlmək mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçininin sözlərinə bəstələdiyi "Rast" müğəminin üstündə yazılmış "Bip-bipin nəğməsi" öyrədilir. Uşaqlara çatdırılır ki, Azərbaycan müğəmi məşhur xanəndə Alim Qasimovun ifasında kosmosa göndərilmişdir.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Rast" simfonik müğəmi hansı bəstəkara məxsusdur?

- a) S.Ələsgərov b) F.Əmirov c) Niyazi

2. "Bip-bipin nəğməsi" hansı müğama əsaslanıb?

- a) "Şur" b) "Segah" c) "Rast"

16. MUSIQİDƏ SÜLH MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Sühl mövzusunda yazılmış musiqi və təsviri incəsənət nümunələri arasında əlaqələr olduğunu izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Qara Qarayevin “Məktəblilərin sühl haqqında mahnısı” səsləndirilir.

Tədqiqat sualı kimi “*Qara Qarayevin “Məktəblilərin sühl haqqında mahnısı”nın mövzusuna uyğun hansı rəssamların əsərlərini tanıyırsınız?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə içərisində dinlənilən mahnının xarakteri ilə əlaqədar üç müxtəlif cavab (şən, təntənəli, qəmli) yazılmış iş vərəqləri paylanılır. Şagirdlərə bu üç cavabdan doğrusunu təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoymaq tapşırılır. Lövhəyə İspaniyanın məşhur rəssamı Pablo Pikassonun “Sühl göyərçini” rəsmi asılır.

Bundan sonra Cövdət Hacıyevin “Sühl uğrunda” simfonik poemasından bir parça səslənir.

Şagirdlərə suallar verilir:

- Dirlədiyiniz mahni nəyə həsr olunub?
- “Sühl uğrunda” simfonik poemasından dirlədiyiniz parçanın xarakteri necədir?

- Mahnının bəndi, yoxsa nə-qəratı zildən səslənir?
- Uşaqlar, göyərçin nəyin simvoludur?

Şagirdlər suallara cavab verirlər.

18

MUSIQİDƏ SÜLH MÖVZUSU

1949-cu ildə Parisdə keçirilmiş Sühl Tarafdarlarının Birinci Ümumdünya Konqresinin reklam plakatını məşhur ispan rəssamı Pablo Picasso işləmişdi. Plakatda dindiyində zeytin budağı tutmuş ağ göyərçin tasvir edilmişdi. Əsərin adı “Sühl göyərçini”di.

Sühl mövzusunu Azərbaycan adəbiyyatının, təsviri incəsənatının və musiqisinin aparıcı mövzusudur.

2

Pablo Picasso

“Sühl göyərçini”

Kamil Nacəfzadə, “Ana və uşaq”

Mahnını yada salaq və notla oxuyaraq dirijorluq edək

QARA QARAYEVİN “MƏKTƏBLİLƏRİN SÜLH HAQQINDA MAHNISI”

Orta tempində

40

2

Sühl mövzusu bütün dövrlərdə incəsənət xadimlərini cəlb etmiş və onların sülhə həsr olunan əsərlər yaratdıqları haqqında uşaqlara məlumat verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Sühl mövzusunda təsviri incəsənət və musiqi əsərlərini sadalayır, onlardan nümunələr ifa edir.

Sühl mövzusuna aid şəkillər çekir;
Dinlədiyi mahniya uyğun əl çalır və marş hərəkətləri edir.

Pablo Pikassonun “Sühl göyərçini” əsəri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dövrlərinin bir hissəsi: Cədət Hacıyevin “Sühl uğrunda” simfonik poemasından bir parça

Cədət Hacıyev “Sühl uğrunda” əsərində dövrün mühüm problemlərini işləndirir. Əsəri dinlənəcək özüne xeyir və sər qüvvələrin mübarizəsi galır. Sonda xeyir şərəf qalib gəlir.

Cədət Hacıyev, həmçinin sinfoniya, oratorya, ballada, sonata kimi bir səra dayarlı musiqi əsərlərinin müəllifidir. Bəstəkar, eyni zamanda pedagoji fəaliyyətində da məşgül olmuşdur. Aqşın Əlizadə, Oqtay Kazimi, Oqtay Racabov, Nəriman Məmmədov, Ramiz Mirzili, Gülnaz Abdulla zadə, Eldar Mansurov, Cəvənşir Quliyev, Rəşid Nəsiboğlu kimi bəstəkarlar yetişməsindən onun böyük rolu var.

1

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

ZƏFƏR BİZİMDİR

Musiqisi Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqindir.

3

Şular

1. Pablo Picasso kimdir və onun hansı əsərlərini tanıyırsınız?
2. Cədət Hacıyevin “Sühl uğrunda” simfonik poeması nümunəsi mövcududur?
3. Bəstəkar Rəşid Şəfiqin “Göyərçinik biz” noğməsinin dinləyiñ. Göyərçinik sülh simvolu olmasa mahnında necə təsvir edilir? YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Rəşid Şəfiq, “Göyərçinik biz”.

41

Belə nəticəyə gəlinir ki, mahnılarda sühl mövzusu olduğu kimi rəssamlıq əsərlərində də bu mövzuya rast gəlinir və bunun ən yaxşı nümunəsi ispan rəssamı dünya şöhrətli Pablo Pikassonun “Sühl göyərçini” əsəridir.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Musiqisi bəstəkar Şəfiqə Axundovanın, sözləri Abdulla Şaiqin olan “Zəfər bizimdir” mahnısı öyrədilir və şagirdlərə tapşırıq verilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Sühl göyərçini” rəsmi kim çəkib?

- a) T.Nərimanbəyov b) T.Salahov c) P.Pikasso

2. “Sühl uğrunda” simfonik poemasını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev b) Q.Hüseynli c) C.Hacıyev

17. MUSIQİDƏ NİZAMİ GÖNCƏVİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Dahi Azərbaycan şairi Nizaminin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını kollektiv tərkibində birsəsli (unison) oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstekar Fikrət Əmirovun "Nizami" simfoniyasının II hissəsindən bir parça səsləndirilir.

Tədqiqat səali kimi "*Nizaminiñ obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərinə özünə yetapmışdır?*" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədən Azərbaycanın Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqovun 1940-ci ildə çəkdiyi "Nizaminin portreti" asılır. Müəllim bu simfoniya və ümumiyyətlə, simfoniya haqqında qısa və aydın məlumat verir, bu janrıda yaranan Azərbaycan bəstəkarlarının adlarını qeyd edir, onların şəkillərini usaqlara göstərir. Bundan sonra isə Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Nizami" operasından "Rənanın mahnisi" dinlənilir.

Müəllim şagirdlərə suallarla müraciət edir:

— Bakı şəhərində Nizami Gəncəvinin adı ilə əlaqədar muzey və kinoteatrlar vardır mı?

— Dahi Üzeyir Hacıbəylinin Nizaminin qəzəllərindən istifadə edərək yazdığı romanların adı nədir?

2

Dahi şəxsiyyətlərin obrazı həmisi sənətkarların diqqətində olmuşdur. Məhz dahi Nizaminin də obrazı həm musiqicilərimizin, həm də rəssamlarımızın yaratdıqları gözəl əsərlərdə öz əksini tapmışdır. Belə bəstəkarlardan biri Fikrət Əmirov, rəssamlardan biri isə Qəzənfər Xalıqovdur.

MUSIQİDƏ NİZAMİ GÖNCƏVİ OBRAZI

Qəzənfər Xalıqov

2

Dahi Nizami Gəncəvinin ilk təsvirini 1940-ci ilde dahi şairin anadan olmasının 800 illiyi münasibəti ilə Xalq rəssamı Qəzənfər Xalıqov isləməşdir.

Nizami Gəncəvinin Bakıda və Gəncəda ucalan möhtəşəm abidələrinin müəllifi Xalq rəssamı Fuad Əbdürəhmanovdur.

Görkəmlü Azərbaycan bəstəkarı Fikrət Əmirov dahi Nizaminin obrazını simli əsərlər orkestri üçün yazdıq "Nizami" simfoniyasında böyük sonatrkarlıqla ob müdafiədir. Dahi Nizami obrazı Üzeyir Hacıbəylinin "Nizami" kantatasında, Süleyman Ələsgərovun "Nizami" simfonii poeməsində, Ramiz Mustafayevin "Nizami" oratoriyasında öz əksini tapıb.

Fikrət Əmirov da "Nizami" simfoniyasının şairin 800 illik yubileyinə həsr etmişdir. Bu əsər sonradan təkəs Azərbaycanda deyil, Rusiyada, Almaniyada, Fransada, ABS-dən an görkəmlü dirijorlar tərəfindən səsləndirilmişdir. Fikrət Əmirovun "Nizami" simfoniyasını dinlədikcə dahi Nizami Gəncəvinin portreti göz önnü da canlanır.

Fikrət Əmirovun portreti

1

Musiqi dilayək: Fikrət Əmirovun "Nizami" simfoniyasının II hissəsindən bir parça

BUNU DA BİLİN

Azərbaycanda simfonik musiqinin, o cümlədən simfoniya janrının yaranması XX əsrin ikinci yarısına tosadır edir. Görkəmlü Azərbaycan bəstəkarlarından Qara Qarayev, Fikrət Əmirov, Cövdət Haçeyev, Sultan Hacıbəyov, Arif Malikov, Xəyyam Mirzazadə, Aqşin Əlizadə, Firangiz Əlizadə və başqaları simfoniya janrının gözəl nümunələrini yaratmışlar.

Dahi Nizaminin obrazı görkəmlü Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Əfrasiyab Badalbeylinin da yaradıcılığında "Nizami" operası ilə absidiləşdir. Operanın librettosu bəstəkarın özü tərəfindən, Məmməd Söld Ordubadının "Qulne və qəlam" romanının motivləri əsasında yazılb.

42

DİFERENSİAL TƏLİM

Nizami Gəncəvinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və melodiyalarını oxuyur;

Nizami obrazını yaranan rəssamlar və bəstəkarlar haqqında şifahi təqdimat edir.

"Odalar yurdu" mahnısının məzmu-nuna uyğun şəkil çəkir;

Mahnının tempinə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Nizami obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dövizi: Əfrasiyab Bədəlbəylinin "Nizami" operasının "Ranann mahni'si"

Nizami Gəncəvinin 800 illik yubileyi ərafaşında Üzeyir Hacıbəyli tarafından sairin qazalları assunda artıq romans-qazəl kimi yaxşı tamidigimiz "Sənsiz", "Sevgili canan" romansları bəstələndi.

Mahnı öyrənək

ODLAR YURDU

Musiqisi Fikrət Əmirovun,
sözləri Teymur Elçininidir.

I
Qəlbini ucaltmış göye məsəltək,
Bakıdır kökündən döyünen türök,
Gülür gözlərində böyük gələcək.

Noqrat:
Eşitsin obalar, ellar bu səsi,
Bu gün bayram edir Odlar ölkəsi.

II
Dostluğun eşqilə ucalırıq biz,
Gül açır, bar verir diləklərimiz,
Bir vurur har zaman ürəklərimiz.

Noqrat:
III
Sevincə ötüşür onun hər anı,
Dillərdə dolşur səhrəti, şəni,
Zəfərlər ucaldır Azərbaycanı.

Sual və tapşırıqlar

- İlk dəfə Nizami Gəncəvinin portretini kim işləmişdir?
- Nizami Gəncəvinin Gənəcə və Bakıda qoymuş abidəsinin müəllifi kimdir?
- "Nizami" simfoniyası hansı bəstəkar tərəfindən yazılmışdır?

43

1

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan mədəniyyətinin və incəsənətinin bir çox görkəmli nümayəndələri öz yaradıcılıqlarında Nizami Gəncəvi obrazına geniş yer vermişlər.

MAHNI ÖYRƏNƏK

Fikrət Əmirovun şair Teymur Elçininin sözlərinə yazdığı "Odlar yurdu" mahnısı öyrənilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Nizami" simfoniyasının müəllifi kimdir?

- a) Q.Qarayev b) Ü.Hacıbəyli c) F.Əmirov

2. İlk dəfə Nizami obrazını hansı rəssam yaratmışdır?

- a) T.Salahov b) Ə.Əzimzadə c) Q.Xalıqov

18. MUSİQİDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Büyyük Azərbaycan şairi Məhəmməd Füzulinin musiqidə və təsviri incəsənətdəki obrazı arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnıni not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operasından “Leyli və İbn Salamın dueti”ndən bir parça notla oxunur və bəstəkar Cahangir Cahangirovun “Füzuli” kantatasından II hissə səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “Məhəmməd Füzulinin obrazı hansı musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində öz əksini tapmışdır?” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün əvvəlcə “Leyli və Məcnun” operasından bir parça nota ifa olunur, sonra Xalq artisti Şövkət Ələkbərovanın və xor, simfonik orkestrin ifasında “Füzuli” kantatasından II hissə dinlənilir. Lövhədə Xalq rəssamı Sadıq Şərifzadənin “Füzulinin portreti” asılır. Bundan sonra şagirdlər müəllimin köməkliyi ilə dinlədikləri musiqinin melodiyasını notla oxuyurlar.

2 Müəllim böyük şair Məhəmməd Füzuli haqqında məlumat verir. Nizami kimi Füzulinin də obrazının Azərbaycan bəstəkarı Cahangir Cahangirovun yaradıcılığında, eyni zamanda Xalq rəssamı Sadıq Şərifzadənin və digərlərinin yaradıcılığında eks olunması haqqında məlumat verilir.

MUSİQİDƏ MƏHƏMMƏD FÜZULİ OBRAZI

Dahi Azərbaycan şairi və mütəsəkkir Məhəmməd Füzulinin həyat və yaradıcılığı oxcalılı və zongindir. Təkəs ana dilində deyil, arab və fars dilindəndə həmşəşərəmərlər müəllifi olan M. Füzuli klassik pesniyanın nadir incələrini yaratmışdır. Onun “Leyli və Məcnun” poeması assasında dahi bəstəkar Üzeyir Hacıbəyli 1908-ci ildə eyniadlı opera yazmışdır. O bu müğəm-opera ilə təkəs Azərbaycanda deyil, bütün müsəlman Şərqində opera janrınnı assasını qoymuşdur. Operanın libretto müəllifi da bəstəkarın özüdür.

“Leyli və Məcnun” operası sahnəsində

BUNU DA BİLİN

Qadın və kişi lərlən ibarət xor böyük xor kollektivi adlanır. Cox zaman bu tip xora qarşıq xor deyilir. Burada qadın səsleri “soprano” və “alt”, kişi səsleri isə “tenor”, “bariton” və “bas” adlanır.

Nota oxuyaq

Üzeyir Hacıbəylinin “Leyli və Məcnun” operası
“Leyli və İbn Salamın dueti”ndən bir parça

44

DİFERENSİAL TÖLİM

Məhəmməd Füzulinin sözlərinə yazılmış romans-qəzəlləri yada salır və onlardan melodiyalar ifa edir;

Füzuli obrazını yaradan rəssamları və bəstəkarları tanıyor.

“Beşik nəğməsi” mahnıının məzmununa uyğun şəkil çəkir;
Mahnıya əl calmaqla ritmik müşayiət yaradır.

Füzuli obrazının musiqi və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinləyik
C.Cahangirovun "Füzuli" kantatasının II hissəsindən bir parça

Cahangir Cahangirovun Məmməd Füzulinin qızılörələrinin yazdığı "Füzuli" kantatasında dahi sairin möhtəsəm obrazı yaradılıb. Bu asırı dönləndikdə böyük Füzulinin portreti gör ömür goller. Kantatannın əsasını Füzulinin "Sən haqqında", "Şəhə-hicran" və "Məni cədən usandırdı" adlı üç qazalı təskil edir. "Füzuli" kantatası bəstəkarın yaradıcılığında sah əsəri çevrilib.

Rəssam Sadig Şərifzadə 1958-ci ildə işlədiyi "Məmməd Füzuli" tablosu ilə böyük sairin tarixin yaddaqına abodi həkk edilmiş portretini yaratmışdır.

Mahnı oxuyaq

BESİK NƏGMƏSİ
(Azərbaycan xalq mahnısı)

I
Layla dedim, yatasan,
Qızılıqla batasan.
Gül yastığın içində,
Şirin yuxu tapasan.

II
Könülüün bir gülüşən,
O gülün bülbüllüşən.
Sinəmin sümbüllüşən,
Səni, balam, seviram.

III
Layla dedim hamışa,
Karvan gedər enişə,
Yastığında gül bitsin,
Döşəyində bandıvşə.

"Bəşik nəgməsi" əsərlərin yaddaşından süzülen laylalarımız əsasın da bəstələnib. Mahnı "Segah" üstündə, 2/4 xana ölçüsündədir. Hazın səslə, aramla ifa olunur.

Sual və tapşırıqlar

1. Azərbaycanda, eləcə da Şərqdə ilk operanı kim yaradıb?
2. "Legli və Menan" operası hansı sairin əsərinə əsaslanır?
3. Füzuli obrazını incəsənətdə ilk dəfə hansı rəssam yaradıb?

45

Belə nəticəyə gəlinir ki, böyük şair Füzulinin obrazı Azərbaycan bəstəkarları və rəssamlarının əsərlərində öz əksini tapmışdır.

MAHNI OXUYAQ

3 Azərbaycan xalq mahnısı "Bəşik nəgməsi" öyrədilir.

Musiqi və təsviri incəsənət nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. M.Füzulinin obrazını hansı rəssam yaradıb?

- a) S.Şərifzadə b) M.Abdullayev c) Ə.Əzimzadə

2. "Füzuli" kantatasının bəstəkarı kimdir?

- a) Ü.Hacıbəyli b) F.Əmirov c) C.Cahangirov

19. MUSIQİDƏ ANA OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Musiqidə və təsviri incəsənət əsərlərində əks olunmuş ana obrazları arasında əlaqə yaradır. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Cahangir Cahangirovun məşhur “Əziz ana” mahnisı səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “*Ana obrazına hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrində rast gəlirik?*” — qoyula bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə məşhur italyan rəssamı Rafael Santinin “Florensiya madonnası”, Azərbaycan Xalq rəssamlarından Mikayıl Abdullayevin “Sevinc”, Toğrul Nərimanbəyovun “Ananın portreti”, Böyükəga Mirzəzadənin “Anamin portreti” əsərləri asılır. Müəllim suallarla şagirdlərə müraciət edir:

— Uşaqlar, yəqin, siz də öz anınızı sevirsiniz. Analara həsr olunmuş hansı əsərləri tanıyırsınız?

— Qarşıda analara həsr olunmuş hansı beynəlxalq bayram gəlir?

2

Müəllim “Ana” obrazının bəstəkar və rəssamlarımızın yaradıcılığında daima yer taplığı, bəstəkarlardan Cahangir Cahangirovun, Səid Rüstəmovun və b., rəssamlardan Mikayıl Abdullayevin, Toğrul Nərimanbəyovun, Böyükəga Mirzəzadənin yaradıcılığında tam dolğunluğu ilə əks olunduğu haqda məlumat verir.

MUSIQİDƏ ANA OBRAZI

Rafael Santi.
“Florensiya
madonnası”

madonnası” əsərində əboldaşlıq.

Ana haqqında yazılım olmuş uğurlu mahnaların biri Cahangir Cahangirovun İslam Soforlinin sözlərinə bəstələdiyi “Əziz ana” mahnidır. Bu mahnidin ilə ifaçısı Xalq artisti Raşid Behbudov olub.

Cahangir
Cahangirov

2

1

Musiqi dinleyək və notla oxuyaq

ƏZİZ ANA

Musiqisi Cahangir Cahangirovan, sözləri İslam Soforlinindir.

46

DİFERENSİAL TƏLİM

“Ana” mövzusunda olan tanıdığı musiqi və incəsənət əsərləri haqqında şifahi təqdimat edir;

Bu mövzuda tanıdığı əsərləri müqayisə edir.

“Anam” mahnisına əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlərin son dörd ildə öyrəndikləri analara həsr olunmuş mahnılar yada salınır, onlar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

BUNU DƏBİLİN

Cahangir Cahangirov "Arazin o tayında" xor və simfonik orkestr üçün vokal-simfonik poemannı, "Dostluq haqqında mahni", "Füzuli" və "Nasimi" kantatalarının, "Sabit", "Hüseyn Cavid — 59", "Boğuk Qolsbo" oratoryalarının, "Azad", "Mugommının təleyi" operalarının, "Yenilməz batalyon", "Dəli Kür" və s. badlı filmlərinə yazılım muziqi nümunələrinin müəllifidir.

Mikayıl Abdullayev. "Sevinc"
Mahnı öyrənək

ANAM

Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Qəşəm İsbəylininindir.

I. Nəqarət: II.
Anam toza don geyib, Al, bu da gözムuneçü, Aralı dur, ay kişi.
Hörüb saçım toza, Ay mehrliban, ay aziz! Saçına al vurma, gal!
Ay ata, bax anama, Yoxsa sansa göz dayar, Qoy bir öpüm-oxşayım
Gör na yarası bəzək? Neyləyarık onda biz? Örüm hamidas avval.

"Anam" mahnısı rəqs xarakterli, oynaq, 6/8 xano ölçülüdür. Rəqs xarakterli mahnılar mahni-rəqs adlanır.

Sual və Tapşırıqlar

1. Cahangir Cahangirovun hansı əsərlərini tənqidişir?
2. Ana möcüzusunda rəsm əsərləri çəkmiş hansı Avropa və Azərbaycan rəssamlarını tənqidişir?
3. Tarzan Möhlət Müslümovun fəsudunda bəstəkar Cahangir Cahangirovun "Əziz ana" mahnısının instrumental versiyasını dinlyin. Mahni ilə rəssam Mikayıl Abdullayevin "Sevinc" tablosu arasında oxşarlığı nədə görürsünüz?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar şəxslər: Cahangir Cahangirov, Möhlət Müslümov, "Əziz ana".

47

1

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycan bəstəkarları analara həsr olunmuş mahnılar yazdıqları kimi, rəssamlar da bu mövzuda əsərlər yaratmışlar və burada portret janrı xüsusi yer tutur.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun şair Qəşəm İsbəylinin sözlərinə yazdığı "Anam" mahnısı öyrədi-lir. Mahnının ritminə uyğun rəqsi hərəkətlər edilir.

Muziqi və təsviri incəsənet nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPSIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Sevinc" tablosu hansı rəssama məxsusdur?

- a) M.Abdullayev b) T.Salahov

2. "Əziz ana" mahnısını hansı bəstəkar yazmışdır?

- a) F.Əmirov b) A.Rzayeva c) C.Cahangirov

20. MUSIQİDƏ NOVRUZ BAYRAMI

MƏQSƏD: 1. Milli bayramımız Novruza həsr olunmuş musiqi və təsviri incəsənət əsərləri arasındakı əlaqələri izah edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

“Uzundərə” Azərbaycan xalq rəqsi səsləndirilir. Qızlar rəqs edir, oğlanlar isə əl çalırlar. Tədqiqat suali kimi “Novruz bayramına həsr olunmuş hansı musiqi və təsviri incəsənət nümunələrini qeyd edə bilərsiniz? Bunlar arasında oxşarlıq nədən ibarətdir?” — suali verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim “Novruz” bayramı, Azərbaycanın müxtəlif zonalarında bu bayramın keçirilməsi ilə əlaqədar qısa məlumatlar verir və onlara uyğun şəkillər göstərir. Eyni zamanda bu bayram günlərində, adətən, “Novruzgülü”, “On dörd”, “Mirzəyi”, “Novruzu”, “Vağzalı” və s. kimi rəqslər səsləndirildiyi də qeyd olunur.

22

MUSIQİDƏ NOVRUZ BAYRAMI

Novruz insanlar arasında birlik və məhərabət, qarşılıqlı mərhəmət və düşqin torpağı, imanlılıq məhabət, rüzi-bordək bayramdır.

Novruz süfrəsi nemətlərə dolu olar, qız-galın təzə yaylıq bağışlayar, taza paltar geyinir. Eylərdə bayram hanası qurular, bayram xalçaları toxunar.

Novruz süfrəsinin hazırlanmasına axır çərşənbəndə başlanır. Süfraya qoymaq üçün Novruz sırrıyları bishirlər. Bayram xonçalarına sakharura, paxlava, sakar-cörəyi, noğul, nabat, pişti, badam, qoz, findiq, tut qurusu, boyanma yumurtalar və s. laziz nemətlər yığıclar. Xonçanın atrafına alös üzvlərinin sayı dədar şam düzülür.

Azərbaycanda lap qədimdən Novruz bayramı ərofəsində “Sayag”, “Yel baba”, “Qədu-qodu”, “Kosa-kosa”, “Qaravallı” və s. kimi milli xalq oyunları oynanılsın.

Novruza “Mirzəyi”, “Vağzalı”, “Uzundərə”, “Novruzu” və s. milli rəqslər oynanır. Novruz bayramı təsviri incəsənətin sevlin mövzularındandır. Arif Hüseynovun Novruz silsiləsindən “Od çərşənbəs”, “Yel çərşənbəs” əsərləri bu mənzuda İsləm olmuşdır.

Arif Hüseynov,
Novruz silsiləsindən
“Od çərşənbəs”

Notlu oxuya və əl calmaqla müqayisə edək

(Azərbaycan xalq rəqsi)

1

Moderato con moto

48

2

Azərbaycanın milli bayramı Novruz və bu bayramda səslənən musiqi nümunələri haqqında müəllim məlumat verir. Eyni zamanda hələ XX əsrдə bu bayramla əlaqədar çəkilmiş rəsm əsərləri, onların müəllifləri haqqında da məlumatlar verilir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Novruz bayramında səslənən musiqi və onların məzmununa uyğun təsviri incəsənət əsərləri haqqında şəfahi təqdimat hazırlayırlar;

Novruz bayramında ifa edilən milli rəqslərin xarakteri haqqında fikir söyləyir.

Novruz bayramının rəmzlərini tanıyor;
Novruz personajlarının şəklini çəkir;
İfa olunan rəqslərin tempinə uyğun rəqsi hərəkətlər edir.

Novruz bayramı, bu bayram günlərində səslənən rəqsler və mahnılar ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnı oxuyaq

NOVRUZ GÖLDİ
Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Sevinc Nuruqızının:ndır.

I
Novruz geldi bu gecə,
Azerbaiyan elinə,
Qucaq adıq oduna,
Alovuna, yelina.

II
Bisidi şəkərburular,
Yumurtalar boyandı.
Yer, gõy, çaman, çöl, dərə,
Bütün alam oyandı.

Nəşrət:
Nanalar damo qoysdu,
Yenə bayram aşını.
Zəfəranla, kışmışla
Bəzadılar başın.

III
Kosaya Keçəl golüb,
İstadi bayram payı.
Papad atdıq evlara,
Olduq Kosanın tayı.

IV
Bayram tonqallarının,
Alovu qalxıdı gõyə.
Tullanda tonqallardan,
Nağmalor deya-deya.

Son və oynaq xarakterli bu mahnı
6/8 xana ölçüsündə səslənir.

Ş

Şual və tapşırıqlar

1. Novruz bayramı haqqında daha nə bilişsiniz?
2. Novruz bayramında hansı rəqsler oynanır?
3. "Novruz gəldi" mahnısında sadalanan hansı Novruz adıları bu gündək orunub saxlanılıb?
4. Aynur İsgəndərlinin ifasında Oqtay Rəcəbov və Sevinc Nuruqızının "Novruz gəldi" mahnısını dinləyin. Mənnda Novruz haqqında hansı məlumatlar verilir? Ifa tərsi ilə mahnının müsiqi və metni arasında hansı bağlılıq var?
YouTube üzərindən axtarıq üçün açar sözlər: "Novruz gəldi", Novruz haqqında mahnı, Aynur İsgəndərlı.

49

Belə nəticəyə gəlinir ki, Novruz bayramı bir sıra Şərq ölkələrində qeyd edilən və yazın gəlməsinə həsr olunan bir milli bayramdır. Bu bayram günlərində bütün xalq evlərində şirniyyat hazırlayır, səməni yetişdirir və bayramın məzmununa uyğun mahnılar oxuyur, rəqs edirlər.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

3

Bəstəkar Oqtay Rəcəbovun Sevinc Nuruqızının sözlərinə bəstələdiyi "Novruz gəldi" mahnısı öyrədilir və onun ritminə uyğun rəqsli hərəkətlər edilir.

Musiqi və təsviri incəsənet nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Novruz" sözünün mənası nədir?

- a) Yeni gün b) Axşam c) Ötən gün

2. "Od üstündən tullanmaq" rəsm əsəri hansı rəssama məxsusdur?

- a) Ə.Əzimzadə b) T.Salahov c) T.Nərimanbəyov

MUSIQİDƏ OBRAZ

21. MUSIQİDƏ KARVAN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Təsviri incəsənət əsərlərində karvan obrazına uyğun musiqi nümunələrini seçir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Soltan Hacıbəyovun "Karvan" simfonik lövhəsindən və böyük rus bəstəkarı Aleksandr Borodinin "Orta Asiya" simfonik əsərinin hərəsindən bir parça səsləndirilir. Tədqiqat sualı kimi "**Təsviri incəsənətdə və musiqidə olan karvan obrazları arasında hansı oxşar və fərqli cəhətlər var?**" — verile bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Afrikada, Misirdə, Əlcəzairdə, Türkmənistandakı səhralar çəkilmiş şəkillər asılır.

Sonra müəllim sağlamılara belə suallarla müraciət edir:

— Tamaşa etdiyiniz şəkillərlə dirlədiyiniz musiqi nümunələri arasında hansı oxşarlıq vardır?

— Şəkillərdə hansı oxşarlıqlar var?

Müəllimin köməkliyi ilə şagirdlər birinci sualda şəkildə və musiqidə ritm oxşarlığını, şəkil-lərdə isə qumlu səhraların və də-vələrin hərəkətləri arasında oxşarlığı müəyyənləşdirirlər.

2

Müəllim musiqi əsərlərini "görmək" mümkün olduğu kimi, təsviri incəsənət əsərlərini də "eşitməyin" mümkün olması haqqında məlumat verir. Şagird-lərə aydın olur ki, hər bir şəkil-dəki müəyyən məzmun xarakte-rinə uyğun musiqi nümunələrini tapmaq olar.

MUSIQİDƏ KARVAN OBRAZI

Musiqi dinləyək: Soltan Hacıbəyovun "Karvan" simfonik lövhəsindən bir parça

Soltan Hacıbəyov

"Karvan" simfonik lövhəsini dirlədikcə insanın gözleri önlündə əsuz-baqsız sahnenə canlanır, əsərdən əsərdən ələnən əmək və hərəkət dərəcələri dəqiqələr. Karvan getdiyikən yaxınlaşır və səslənmənin güclü artar. Karvan uzaqlaşdırca səslənmənin da güclü azalır. Tədricon karvan sahada gözənditir və səslənmə sona yetir.

Karvanın hərəkatının ritmini al çalmalı tutaq:

Göründüyü kimi, səslənmə 2 piano dinamik səslənmədən 4 forte güclü qadır artı. Karvan hər tərkidə səslənmə tədricon 4 forte-dan 3 piano qadır, azalır və hər tərkidə artıq "görmürük".

Şagirkək əslil xəttindən buraxı plan və tətbiq qurulmuş gərkəmi Azərbaycan bəstəkarı, Xalq artisti Soltan Hacıbəyovun "Karvan" simfonik lövhəsində bütün sənət heys müşahidə edilib. 1945-ci ildə Soltan Hacıbəyov "Karvan" simfonik lövhəsini yaradı. 1955-ci ildə asır Niyazinin diriçorluğu ilə lento alınr.

Rus müsəljinəndə karvan mövzusuna ilk dəfə Aleksandr Borodin müraciət etmişdir. O, "Orta Asiya" adlı simfonik əsərdə Asiya səhralarında qızımar günəş altında aramala addımlayan dava karvanı obrazını musiqi vasitəsi böyük sonatkarlıqla təsvir etmişdir.

52

DİFERENSİAL TƏLİM

Musiqide "Karvan" obrazını yaratmış Azərbaycan və rus bəstəkarları haqqında fikir söyləyir.

Karvanın yaxınlaşmasını və uzaqlaşmasını dinamik nüanslarla göstərir.

Tanıldığı səhraların adlarını sadalayır;

Musiqiyə uyğun əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Rəsm əsərlərində olan obrazı, məzmunu musiqi əsərlərində “eşitməyin” mümkünlüyü haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dönsəyək və müqayisə edək

A.BORODİNİN “ORTA ASIYADA” SIMFONİK ƏSƏRINDƏN BİR PARÇA

Mahnı öyrənək

ÜRƏK DOYMAZ BAKIDAN
Musiqisi: Şəfiq Axundova, nın,
sözləri İsgəndər Coşqunundur.

I
Sularından döñə-döna içəsan,
Yollarından sahar-axşam keçəsan.
Seyr edəsan onu gündüz, gecə son,
Göz doysa da, doymaz ürək Bakidan.

Naqarət:
Dünya sənə heyran, can Vatomim, can,
Son nə bəxtvarısan, Azərbaycan!
Bakıtkən, san, baxtıyar,
Ömrü bəhər övladın var,
Göz doysa da, doymaz ürək Bakidan.

II
Bağlarlarda qara şanı, ağ şanı,
Qızıl qumun min bir şəfər formanzi.
Günəşdən gəvəndən tərənnüt,
Əşklik olmaz sərin külək Bakidan.

Naqarət:
Sual və tapşırıqlar

1. Rus bəstəkarlarından kimlər karvan mövcusuna müraciat etmişdir?
2. Səhrada hərəkət edən dəvə karvanının addım sözlərini əl hərəkətləri ilə sösləndirin.
3. Soltan Hacıbəyovun “Karvan” simfonik ləöhəsinin dönləyin. Səhrada hərəkət edən dəvə karvanının hərəkəti musiqi ifadə vasitələri ilə necə təsvir olunub? Hisslərinizi sözlərlə ifadə edin.

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözler: Soltan Hacıbəyov, “Karvan” simfonik tövhəsi.

53

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm əsərlərinin məzmununu, obrazını ona uyğun musiqi nümunələri vasitəsilə “eşitmək” mümkündür.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar Şəfiqə Axundovanın şair İsgəndər Coşqunun sözlərinə bəstələdiyi “Ürək doymaz Bakidan” mahnısı öyrənilir.

Musiqi və təsviri incəsənet nümunələrinin müəllifi ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Karvan” simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) V.Adıgözəlov b) S.Hacıbəyov c) Q.Qarayev

2. “Orta Asiya” simfonik əsərini kim yazmışdır?

- a) N.Rimski-Korsakov b) A.Borodin c) İ.S.Bax

22. MUSIQİDƏ QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Qəhrəmanlıq mövzusunda kino əsərlərindəki obrazların xarakterlərini ona uyğun musiqi xarakteri ilə müqayisə edir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 “Koroğlu” operasından “Uvertüra” səslənir, “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı notla oxunur.

2 Tədqiqat suali kimi “El qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazları kinoda və musiqidə öz əksini necə tapmışdır?” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün “Koroğlu” filmindən Koroğlunun təpə başında dayandığı kadr göstərilir və şagirdlərə sualla müraciət edilir: “Uşaqlar, bu təsviri görəndə siz hansı musiqini eşitmək istərdiniz?” Uşaqlar suala cavab verir.

Azərbaycan xalq qəhrəmanları olan Koroğlu, Qaçaq Nəbi obrazı daima incəsənət xadimlərinin nəzər-diqqətində olmuş, onlar haqqında mahnilar qoşulmuş, opera yazılmış və filmlər çəkilmişdir. Bu əsərlərə bütün xalqımız məmənnuniyyətlə tamaşa edir və mahnuları da oxuyurlar.

Sonra müəllim suallar verir:

— Dinlədiyiiniz musiqi nümunələri bir-birindən necə fərqlənirlər?

— Koroğlunun səklindəki xarakter “Uvertüra”nın xarakterinə uyğun gelirmi?

— “Qaçaq Nəbi” filmindəki obrazın xarakteri eyniadlı xalq mahnısının xarakterinə uyğundurmu?

Şagirdlər suallara cavab verir.

MUSIQİDƏ QƏHRƏMANLIQ OBRAZI

Musiqi dinləyək

UZEYİR HACIBÖYLİNİN

“KOROĞLU” OPERASINDAN “UVERTÜRA”

Bastakar Uzeyir Hacıbəyli “Koroğlu” operasının “Koroğlu” dastanın motivləri assasında işləyib. Bu qəhrəmanlıq dastanının assasında 1960-ci ilə eyniadlı film de çəkilib. Filmdə xalq qəhrəmanı Koroğlunun obrazı yaradılıb. “Koroğlu” bəlli filmının ssenari müəllifi Sabit Rəhimən, qurulucusu rejissor Hüseyn Seyidzadə, bəstəkarı Cahangir Cələngirovudur. Filmdə Koroğlu rolunda Əfrasiyab Mənimdərov çəkilmiş, əsas operasında Koroğlu “Xalqın yaxşı” və pis güləşlərin avazsız yol yoldan olna onu rühhəndirmə və mütərizəyə qoymasıdır.

“Uvertüra” fransız sözü olub “şəhər” deməkdir. Əsər çəkilmiş eyniadlı filmdəki xalq qəhrəmanı Koroğlu obrazını göründə qulaqlarımızda “Koroğlu” operasındaki “Uvertüra” ssəslərilə. Operada Koroğlu obrazının ilk ifası Bülbül olub.

Azərbaycan xalq musiqisində qəhrəmanlarımıza, onların döyüş yoluна həsr olunmuş mahnılardan biri da “Qaçaq Nobı” mahnıdır.

Notla oxuyaq

“QAÇAQ NOBİ”
(Azərbaycan xalq mahnısı)

54

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan bədii filmləri və musiqi əsərlərini müqayisə edir, onların oxşar və fərqli cəhətlərini sadalayırlar;

Bu mövzuya uyğun mahnıların melodiyalarını yada salaraq oxuyur.

Qəhrəmanlıq mövzusunda olan mahnılara ritmik müşayiət yaradır.

Koroğlunun obrazı və “Koroğlu” operasının “Uvertüra”sı, Qaçaq Nəbinin obrazı və eyniadlı mahnının xarakterləri arasında olan uyğunluqla əlaqədar informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

XIX əsrin sonlarında Azərbaycan torpaqlarında çar canişlərinin hakimiyətində, xalqın hesabına verlənanları qarşı, silahlı kandil dəstələri yaradıldı. Belə dəstələrdən birincisi iş qəhrəmanı Qaçaq Nəbi başçılıq edirdi. Onun həyat yoldaşı, adı nəqənlərdə sözüldənmiş Həsəminin Qaçaq Nəbi ilə çiyin-çiyinə vurmuşdur. 1985-ci ilə "Azərbaycanfilm" kinostudiyasında çəkilen "Qaçaq Nəbi" filmi el qəhrəmanının şəcasından bəhs edir.

BUNU DA BİLİN
"Qaçaq Nəbi" filminin digər adı "Atları yəhərləyin"dir.

Mahnı öyrənək
ÖLMƏZ SƏRKƏRDƏ

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun, sözləri Cavad Cavadlınnndır.

Solo: Düşünənin gözündə qoydın kamını,
Qırdır, parçalanın istehkamını,
Döyüşa saforber etdin hamını.

Xor: Naslımız adını daşıyır, Həzi,
Ölməmiş, həmişə yaşayır Həzi.

Solo: Sevdin har aşğarı övladın kimi,
Qorudun adını öz adın kimi,
Vatanın gül açdı muradın kimi.

Xor: Naslımız adını daşıyır, Həzi,
Ölməmiş, həmişə yaşayır Həzi.

2

Sual və tapşırıqlar

1. Uvertüra sözünün mənası nödür?
 2. Dintədiyiniz “Uvertüra”dakı coqu və ruh yüksəkləyi sizdə hansı hissələri yaratdır?
 3. “Azərbaycanın milli qəhrəmanları adəbiyyatda, təsviri inəssənlərdə və musiqidə” mövzusunda fikir mübadiləsi aparın.

55

Belə nəticəyə gəlinir ki, Koroğlunun filmdəki obrazına tamaşa etdikdə Üzeyir Hacıbəylinin “Koroğlu” operasından “Uvertüra”nın musiqisi yada düşür. Eyni hal Qaçaq Nəbinin obrazı və “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısı arasında baş verir.

3 YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Süleyman Ələsgərovun şair Cavad Cavadlıının sözlərinə yazdığı “Ölməz sərkərdə” mahnısı öyrədilir, tonallığı təyin edilərək qamma kimi oxunulur.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və kino obrazları ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “Qaçaq Nəbi” xalq mahnısının xarakteri necədir?

- a) Qəmli b) Təntənəli c) Oynaq

2. “Ölməz sərkərdə” mahnısı kimə həsr olunub?

- a) Həzi Aslanov b) M. Hüseynzadə c) M. İbrahimov

23. MUSIQİDƏ DON KİXOT OBRAZI

MƏQSƏD: 1. “Don Kixot” rəsm əsəri və “Don Kixot” qravürləri adlı musiqi silsiləsində xarakter, obraz uyğunluğu haqqında fikir söyləyir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Azərbaycan bəstəkarı Qara Qarayevin “Don Kixot” filminə bəstələdiyi musiqidən “Səyahət” və “Aldonsa” adlanan hissələr səsləndirilir.

Tədqiqat suali kimi “*Pablo Picasso*nın “Don Kixot” qravürü ilə Qara Qarayevin “Don Kixot” qravürləri arasında hansı əlaqə vardır?” — verilə bilər. Tədqiqatın aparılması üçün lövhədə Pablo Picassonın “Don Kixot” rəsm əsəri asılır. Şagirdlərə sual verilir:

— Rəsmdəki Don Kixotla musiqidəki Don Kixot arasında xarakter oxşarlığı vardır mı?

2

1

MUSIQİDƏ DON KİXOT OBRAZI

Pablo Picasso.
“Don Kixot”

Qara Qarayev.
“DON KIXOT QRAVÜRLƏRİ”
ÖSƏRINDƏN “SƏYAHƏT”

BUNU DA BİLİN

Gravür — bərk material üzərində rəlyefşəhər və ya basma əsəri ilə çəkilmiş şəkil deyilir.

Musiqi dinişyək və notla oxuyaq

**QARA QARAYEVIN
“DON KIXOT QRAVÜRLƏRİ”
ÖSƏRINDƏN “SƏYAHƏT”**

56

2 Müəllim “Don Kixot” obrazının bütün dünya xalqları, o cümlədən xalqımız tərəfindən sevildiyini və Qara Qarayevin bu obrazla əlaqədar həm kino musiqisi, həm də eyniadlı simfonik qravürlər yaratdığı haqqında məlumat verir.

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsmdəki “Don Kixot”la musiqidəki “Don Kixot” arasındaki oxşar cəhətləri araşdırır;

Musiqidə və təsviri incəsənətdə qravür anlayışı ilə əlaqədar şifahi təqdimat edir.

“Səyahət” qravürünə əl və ayaq hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır;
“Don Kixot” və “Dəyirman” obrazları haqqında şəkillər çəkir.

Qravür janrinin rəssamlıq və musiqi incəsənətində olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Musiqi dinişyklär: Qara Qarayevin "Don Kixot qravürləri" asərindən "Aldonsa"

Musiqidə zərfilik, məhəbbət hissələri Aldonsannın obrazında öz təzahürünü tapır.

Mahnı öyrənək

VƏTƏN HAQQINDA MAHNI

Musiqisi Niyazinin, sözü Süleyman Rüstəminindir.

I
Əsab ağı gündədiz manim Vatanım,
Günbər keçir bayram kimi, el gülür.
Rangdan-rango gırır çölüm, qəmənim,
Asığın sazında gülür, tel gülür.

Nəşrət:
Gülüñ başları, uca dağları,
Əcəb gözaldır bu şan çağları.

II
Tütök çalar, deyir dağda çobanlar:
"Bizi azad edən dahi sağ olsun.
Eşidilmək artıq aħħar, fäganlar,
Dostlar gülşen, yaħdar saralib-solsun".

Nəşrət:
"Vatan haqqında mahni" "Bayati-Şiraz" müğəməna əsaslanır, 6/8 xana ölçüsündə, şan-eynaq xarakterlidir, orta tempda səslənir.
Vətənpərvərlik mövzusunda yazılmış bu mahnının doğma yurdun tabioti sanki rassanın fırçası ilə işlənilib.

Sual və tapşırıqlar

- "Don Kixot" qravürü ilə "Don Kixot" simfonik qravür-ləri hansı incəsənat sahələrinin birləşdirir?
- "Don Kixot" əsri - Pablo Picasso, Qriqor Kozintsev və Qara Qarayevin "Don Kixot qravürləri" asərindən "Aldonsa" ni dinlayın. Musiqidə Don Kixot obrazını adəbiyyat-dakı Don Kixot obrazı ilə müqayisə edin.
- YouTube üzərindən axtarış üçün aqar sözürlər: Qara Qarayev, "Don Kixot qravürləri", "Aldonsa".

1

3

3

Belə nəticəyə gəlinir ki, müx-təlif incəsənət növlərində oxşar terminlər işlədir. Pablo Picasso-nun "Don Kixot" və Qara Qarayevin "Don Kixot" əsərlərində "qravür" termininin işlədilməsi ilə bərabər, xarakter oxşarlıqları da mövcuddur.

MAHNİ ÖYRƏNƏK

Bəstəkar-dirijor Niyazinin şair Süleyman Rüstəminin sözlərinə bestələdiyi "Vətən haqqında mahni" öyrəndilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPSIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. Musiqidə simfonik qravürləri kim yaradıb?

- a) A.Məlikov b) Q.Qarayev c) F.Əmirov

2. Niyazinin "Vətən haqqında mahni"sı hansı müğama əsaslanıb?

- a) "Sur" b) "Bayati-Şiraz" c) "Segah"

24. MUSIQİDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

MƏQSƏD: 1. Təbiət mənzərələri çəkilmiş təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun musiqi nümunələrini təyin edir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəsli oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Fikret Əmirovun "Şur" simfonik muğamından bir hissə və "Şur" muğamının "Simayı-şəms" rəngi səsləndirilir, Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələri nümayış etdirilir.

Tədqiqat suah kimi "Səttar Bəhlulzadənin təbiət mənzərələrinə tamaşa etdikdə siz hansı musiqini yada salırsınız?" — verile bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün üzərində cədvəl olan iş vərəqləri şagirdlərə paylanılır və doğru cavab qarşısında "+" işarəsi qoymaq tapşırılır.

Şagirdlər cədvəldəki sualları cavablandırıqdan sonra müəllim lövhədə çəkilən cədvəldə doğru cavabları qeyd edir, şagirdlər isə öz cavabları ilə düzgün cavabları müqayisə edirlər.

2

Müəllim dünya şöhrətli Azərbaycanın Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin portretini və onun "Bahar nəğməsi", "Yaz motivi" rəsmələrini lövhədən asır. S. Bəhlulzadə haqqında qısa məlumat verir.

MUSIQİDƏ TƏBİƏT MƏNZƏRƏSİ

Nikolay Rimski-Korsakov deyirdi: "Gözel rəsm assarını man mütləq esidiram və yaxşı musiqini görürəm". Dögrüdan da, Azərbaycan Xalq rəssamı Səttar Bəhlulzadənin tabiat təsvirlərinin hər birinin sənki öz musiqisi var. Səttar Bəhlulzadə Azərbaycanın ecazkar tabiatını heyətamız ifadə vasitəsi ilə çəkib.

Səttar Bəhlulzadə. "Bakıda yaz şəhəri"

Musiqi dinləyək: Fikret Əmirovun "Şur" simfonik muğamdan bir parça

Azərbaycan musiqisinin simfonik muğam janrı 1948-ci ildə bəstəkar Fikret Əmirov tərəfindən yaradılmışdır. Bəstəkarın "Şur" simfonik muğamında əsrarəngiz tabiat manzərosu musiqi dili ilə təsvir edilir. Bəstəkarın "Kürd-ovşar" simfonik muğamının da təsvir imkanları olduğunu böyükdür.

Notla oxuyaq

"ŞUR" MUĞAMININ "SIMAYI-ŞƏMS" RƏNGİ

Allegro Moderato

58

DİFERENSİAL TƏLİM

Rəsm və musiqi nümunələrinin xaraktercə uyğunluğunu ayırdırdı;
"Səttar Bəhlulzadə yaradıcılığında musiqili lövhələr" mövzusunda şifahi təqdimat hazırlayırdı.

Təbiət mənzərəsinə uyğun şəkil çəkir;
Musiqiyə uyğun ritmik müşayiət yaradır.

Hər bir rəsm əsərinin xarakterinə uyğun musiqi nümunələrinin olması ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

"Sur" müğamının "Simayı-səms" röngi tontonəli xarakterli, 2/4 ölçülüdür. Sol minor tonallığında olan bu melodiya tar, kamancı və doq ilə müşayiət edilir.

BUNU DA BİLİN

Röng — müğam səbələri arasında xanəndoşa istirahət vermək üçün ifa edilən rəqsvari musiqi parçasıdır.

Mahnı öyrənək

BƏNÖVŞƏ

Musiqisi Soltan Hacıbəyovun,
sözləri Mirmehdi Seyidzadənin.

Yazda açırsan,
Ətir saçırсан.
Yerin — bağ, meşə,
Gözəl bonövşə.

Nasrət:
Zəfir atrın var,
Sanın, bonövşə.
Sevir usaqlar,
Səni həmişə.
Bağı giranda,
Bağban darando.
Qonursan dəşə,
Gözəl bonövşə.

3

Belə nəticəyə gəlinir ki,
musiqini "görmək" mümkün ol-
duğu kimi, təsviri incəsənət əsər-
lərini də "eşitmək" mümkündür.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Bəstəkar Soltan Hacıbəyo-
vun şair Mirmehdi Seyidzadənin
sözlərinə yazdığı təbiətə həsr
olunmuş "Bənövşə" mahnısı öy-
rədirilir.

Sınaq və tapşırıqlar

1. N.Rimski-Korsakovun təsviri incəsənət və musiqi haqqında fikirlərini təsvirdə sinayın. Hanssası bir rəsm əsəri ni eşitdiyiniz, hanssası musiqi parçasını gördükünüz vaxtlar olubmu?

2. Səttar Bəhlulzadə, əsərin, nəyi təsvir edib?

3. Fikrot Əmirovun hansı simfonik müğamlarını tanışdırınız?

4. Gülgələ Məmmədovun ifasında Səid Rüstəmov və Mirmehdi Seyidzadənin "Gözəl Quba" mahnısının dinləyin. Bu mahnında təbiət manzərləri öz əksini neçə tapıb?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: Səid Rüstəmov, Mirmehdi Seyidzadə, "Gözəl Quba".

59

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.

2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Şur" simfonik müğamını kim yazmışdır?

- a) Q.Qarayev b) M.Mirzəyev c) F.Əmirov

2. "Bahar nəğməsi" rəsmini kim yaratmışdır?

- a) S.Bəhlulzadə b) T.Salahov c) Ə.Əzizimzadə

25. MUSIQİDƏ NEFTÇİ OBRAZI

MƏQSƏD: 1. "Neft Daşları"nın obrazı ilə rəsm əsərlərində tanış olur və ona uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının əsərlərini göstərir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Bəstəkar Ağabacı Rzayevanın "Neftçi Qurban" (sözləri Hüseyin Arifindir) mahnısı dinlənilir.

Azərbaycan rəssamlarından Tahir Salahovun "Xəzərdə səhər" və Toğrul Nərimanbəyovun "Xəzər" kimi Neft Daşlarına həsr olunmuş əsərləri lövhədən asılır. Tədqiqat suali kimi "Tahir Salahovun "Xəzərdə səhər" və Toğrul Nərimanbəyovun "Xəzər" rəsm əsərlərinin məzmununa uyğun daha hansı mahniları bilirsiniz?" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün şagirdlərə üzərində cədvəl olan iş vərəqləri təqdim olunur. Cədvəldə təsviri incəsənət nümunələrinin adının qarşısına uyğun bildikləri mahnıların adlarını yazmaq tapşırılır.

2

Müellim dünya şöhrətli rəssam Tahir Salahovun "Temirçilər", Toğrul Nərimanbəyovun "Xəzər" əsərləri haqqında qısa məlumat verir.

MUSIQİDƏ NEFTÇİ OBRAZI

Neft Daşları dünyada danız üzərində qurulan ilk sahər və neft platformasıdır. Tahir Salahovun "Temirçilər" əsərində neft buruqlarını təmir etməyə yollanan təmirçilər, Xazarın sahə qalxan dağlarında sına goran Neft Daşları təsvir olunmuşdur. Qəhrəman neftçilər obrazları və sahə qalxan Xozar hər zaman təsviri incəsanat ilə yanaşı, müsiqinən dəqiqə markzında olmuşdur.

Azərbaycan bəstəkarları bu mövzuda gözəl əsərlər yaratmışlar.

Musiqi döntəşk

NEFTÇİ QURBAN *Musiqili Ağabacı Rzayevanın, sözləri Hüseyin Arifindir.*

Neftçi Qurbanə həsr olunmuş bu mahni dahi müğənni Bülbülün, Rəsîd Behbûdovun, Gülgəz Məmmədovun, Anatolii Qəniyevin və digərlərinin ifasında saşlamışdır. Rəssam Tahir Salahovun "Xazardo sahər", Toğrul Nərimanbəyovun "Xəzər", Kamil Nacəfzadənin "Neft Daşlarından" əsərlərinə baxıldığda neftçi Qurbanın və onun kimi bir çox qəhrəman neftçinin obrazı göz ömünsə gəlin və qulaqlarımızda Ağabacı Rzayevanın "Neftçi Qurban" mahnisi səslənir.

Bəstəkar Tofiq Quliyevin yaradıcılığında Neft Daşları obrazı abdiləşib. O, Neft Daşlarından yaşayış-islayış qəhrəman neftçilərin hayatından bəhs edən "Mötüzaş adası" bəlli filminə yazıdığı müsiqi ilə unudulmaz bir Xəzər obrazı yaratmışdır. Bu filmə yazılım "Neft Daşları" mahnısı uзun illərdir neftçilərin pəşə nağməsinə çevrililib.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

TOFIQ QULİYEVİN "DOSTLUQ" MAHNISINDAN BİR PARÇA

Allergo moderate

60

DİFERENSİAL TƏLİM

Qəhrəman Xəzər neftçiləri haqqında sıfahı təqdimat hazırlayırlar;
Neft Daşları mövzusunda olan müsiqi nümunələrindən parçalar ifa edir.

Neft Daşları mövzusunda şəkil çəkir;
"Dostluq" mahnısına əl hərəkətləri ilə ritmik müşayiət yaradır.

Neft Daşları və onunla əlaqədar incəsənət əsərləri ətrafında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

DOSTLUQ MAHNISI

Musiqisi: Tofiq Quliyevin,
sözləri: Ənvər Əlibəylinindir.

I
Dörd dost, dörd ürək,
dörd yoldaşlıq biz,
Birdir arzumuz, istaklomız.
Hər gün sulular tan yara-yara,
Birgə gedirik bizi buruqlara.

Naqarat:
Ayrılmaz dostləriq biz,
Tükümümüzdir qıvamımız.
Qarşımıda baş ayır,
Mavi dalğalı danış.

II
Günes nur sapır yollarımıza,
Dostluq güclə verir qollarımıza.
Dostluq solmamış bayarımızdır,
Hər vaxt sadəcə şümarımızdır.

Naqarat:
III
O kəs dünayda çox böxtiyardır,
Sadıq, ayrılmaz dostları vardır.
Dördli, sevinci birgə bülürlər,
Birgə qan çökib, birgə gülürlər.

"Qaya" vokal kvarteti

1. Neft Daşları niyə "Möcüzələr şəhəri" adlandırılır?
2. Əfsanəvi "Qaya" qrupunun ifasında "Neft Daşları" mahnısını dinleyin. Neft Daşları, neftçilərin hayatı və istirahəti mahnida və ona çöklmiş filmdə neçə təsvir edilib? Neftçi olmaq arzusu yarananı qətbinizdə! Mahnının sözləri Xəzərə wevgini təsvir edə bilərmə?

YouTube üzərindən axtarış üçün açar sözlər: "Qaya" qrupu, Neft Daşları, gəyə danış ssizdir, wevgilim dənizdir.

61

Belə nəticəyə gəlinir ki, Azərbaycanın incisi olan Neft Daşları haqqında təsviri incəsənət nümunələrinin məzmunu və xarakterinə uyğun gələn çoxlu musiqi nümunələrini göstərmək olar.

YARADICI TƏTBİQETMƏ

Dəniz neftçilərinə həsr olunmuş Tofiq Quliyevin şair Ənvər Əlibəylinin sözlərinə yazdığı "Dostluq" mahnısı öyrədilir, həm də onun melodiyasından bir parça notla ifa edilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPSIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Neftçi Qurban" mahnısını kim yazmışdır?

- a) A.Rzayeva b) C.Cahangirov c) O.Rəcəbov

2. "Bəxtiyar" filminin musiqisini kim yazıb?

- a) T.Quliyev b) Q.Qarayev c) A.Zeynalli

26. MUSIQİDƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

MƏQSƏD: 1. Ulu öndər Heydər Əliyevin təsviri incəsənətdəki obrazına uyğun musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir. 2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1 Oqtay Rəcəbovun “Heydər” oratoriyasının II hissəsi dinlənilir (sözləri Rafael Hüseynovundur).

2 Tədqiqat sualı kimi “*Heydər Əliyevə həsr olunmuş rəssamlıq, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərindən hansıları tanıyırsınız?*” — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün müəllim əvvəlcə Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında məlumat verir, eyni zamanda lövhədən asılmış Nikas Safronovun “Heydər”, Tahir Salahovun “Heydər” portretlərini, Rafael Abbasovun “Düşüncə” əsərini və heykəltəraş Ömər Eldarovun “Heydər” heykəlinin təsvirini şagirdlərə göstərir. Sonra şagirdlərə üzərində cədvələn iş vərəqləri paylanılır və tapşırılır ki, oratoriyanın yaranmasında iştirak edənləri təyin edib qarşısında “+” işarəsi qoysunlar.

MUSIQİDƏ ULU ÖNDƏR HEYDƏR ƏLİYEVİN OBRAZI

Ömər Eldarov. Ümummilli lider Heydər Əliyevin büstünü işləyarkən

Nikas Safronov. Heydər Əliyevin portreti

Həyatda elə insanlar var ki, onlar bütün ömrünü xalqının xoşbəlliğindən müharizəyə hasar edir. Belə səssiziyatlardan biri da Ulu öndər Heydər Əliyev oğlu Əliyevdir. Heydər Əliyev uzun müdafiət Azərbaycanın rəhbərlik etdiyi, xalqın rifahı uğrunda var gicənini sərf etmişdir. Əməkdar idarətinə dənizçi bir çox təsviri incəsənat nümunələrində öz akəni təməndədir. Rəsədən Nikas Safronovun, Tahir Salahovun, Səkit Məmmədəyovun, Rafael Abbasovun əsərlərində böyük səssiziyatın unudulmaz obrazı yaradılıb.

Azərbaycanın Xalq rəssamı, heykəltəraş Ömər Eldarovun Bakıda “Heydər” heykəli və Naxçıvandakı “Heydər” büstü Ulu öndərə həsr olunan gözəl heykəltəraşlıq nümunələri hesab oluna bilər.

Musiqi döntəşk və notla oxuyaq

“HEYDƏR” ORATORİYASININ II HİSSƏSİ

Musiqisi Oqtay Rəcəbovan,
sözleri Rafael Hüseynovundur.

Moderato

62

DİFERENSİAL TƏLİM

Mövzu ilə əlaqədar musiqi nümunələrini sadalayır və şifahi təqdimat edir;
Bu musiqi nümunələrindən melodiyaları notla və sözləri ilə oxuyur.

Vətənpərvərlik mövzusunda olan mahnıları yada salır;
“Ulu torpaq” mahnısına ritmik müşayiət yaradır.

Respublikamızın məşhur rəssam, heykəltəras və bəstəkarlarının yaradıcılığındakı Heydər Əliyev obrazı ilə əlaqədar əsərlər haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Oratoriyada Heydər Əliyevin parlaq şaxsiyyəti musiqi və poeziyanın vahadatında açılır.

Oratoriyani dönləndikdə Ulu öndərin rassamlar tarafından isləməmiş portretləri göz önnüne gəlir, rəhbərin nuri, zakalı və aydın siması, hamiya örnək ola biləcək manalı ömrü yada düşür.

1

BUNU DA BİLİN

Ulu öndər Heydər Əliyev haqqında yazılımış ilk monumental simfonik əsər Xalq artisti Arif Məlikovun "VIII simfoniya"ıdır. Simfoniya "Obədiyyət" adlanır.

Mahnı öyrənək

ULU TORPAQ

Musiqisi Eldar Mansurovun,
sözləri Nahid Hacizadəninidir.

I
Günəşimiz saralıbdı,
Göylərimiz qaralıbdı.
Qarabəği sar alıbdı,
Dərd bürüyüb solu, sağlı
Tanrı, qurtar bu sinağı!

II
Ocaq sönmüş neçə yurdadda,
Uca dağları yanır odda,
Arxa Bakı, ellsər darda,
Ürsümüz gəynar-gəynar,
Bəsdir daha, dözdük yetər!

Nəşrət:
Qalx, qalx, ulu torpaq,
Qalx, qalx, ulu bayraq,
Qalx, qalx, son, ey mard xalq!
Yer titrəsin mahvərindən!

3

"Ulu torpaq" mahnisi "Bayati-Şiraz" muğamı üzərində yazılmış, sol minor qammasındadır. Xana ölçüsü 4/4-dür.

Sual və tapşırıqlar

1. Hansı rus rassamı Ulu öndərimiz Heydər Əliyevin portretini işləyib?
2. Hansı Azərbaycan rassamları əsərlərində Heydər Əliyev obrazı yaratmışlar?
3. Hansı bəstəkar musiqidi Heydər Əliyevin obrazını yaratmışdır?

63

Belə nəticəyə gəlinir ki, rəsm, heykəltərəşliq əsərlərində əks olunan Heydər Əliyev obrazına uyğun, bəstəkarlarımızın da müxtəlif janrlı əsərləri mövcuddur.

MAHNI ÖYRƏNƏK

3

Bəstəkar Eldar Mansurovun şair Nahid Hacizadənin sözlərinə yazdığı "Ulu torpaq" mahnısından əvvəlcə bir parça notla ifa edilir, sonra isə sözləri ilə oxumaq öyrədilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

1. Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
2. Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI (Düzgün cavabın qarşısında "+" işarəsi qoyun)

1. "Heydər" oratoriyasının sözləri kimə məxsusdur?

- a) N.Hacizadəyə b) F.Qocaya c) R.Hüseynova

2. "Ulu torpaq" mahnısının bəstəkarı kimdir?

- a) E.Mansurov b) O.Kazımı c) O.Rəcəbov

27. MUSIQİDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

MƏQSƏD: 1. Rəssamlarımızın Hindistan mövzusunda çəkdikləri rəsmli rə uyğun Azərbaycan bəstəkarlarının musiqi nümunələrini müəyyənləşdirir.
2. Mahnını not mətni ilə fərdi və kollektiv tərkibində birsəslə oxuyur.

Bu mövzunun öyrənilməsində saxələndirmə, beynin həmləsi, müqayisə, Venn diaqramı və müzakirə kimi iş üsullarından istifadə etmək tövsiyə olunur.

1

Əvvəlcə simli kvartetin ifasında Soltan Hacıbəyovun "Hind mövzusunda süita" əsəri, sonra isə simfonik orkestrin ifasında "Hindistanlövhələri" musiqi əsəri səsləndirilir.

2

Tədqiqat suali kimi "Soltan Hacıbəyovun "Hind lövhələri" musiqi əsəri Hindistan həyatını necə əks etdirir?" — verilə bilər.

Tədqiqatın aparılması üçün sinfə dirlənilən musiqi əsərinin fərqli və oxşar cəhətlərini müəyyənləşdirmək üçün Venn diaqramı çəkilmiş iş vərəqləri paylaşılmışdır.

Şagirdlər düzgün cavab qarşısında "+" işarəsi qoymalıdır. Bu sxem lövhədə də olduğundan müəllim şagirdlərin doğru cavablarını sxemdə qeyd edir və şagirdlər öz cavablarını yoxlayırlar.

Müəllim lövhədən Toğrul Nərimanbəyovun "Hind lövhələri", Mikayıl Abdullayevin "Hind lövhələri" silsilə əsərlərini və heykəltəraş Ağasəlim Quliyevin "Rabindranat Taqor" heykəlinin təsvirini asır, Azərbaycan-Hindistan mədəni əlaqələrindən, onların musiqidə və təsviri incəsənətdə təzahüründən danışır.

MUSIQİDƏ HİNDİSTAN MÖVZUSU

Mikayıl Abdullayev,
"Hind gözəti"

30

Təogrul Nərimanbəyov,
"Hind lövhələri"

Ağasəlim Quliyev,
"Rabindranat Taqor"

Görkəmlili Azərbaycan rəssamı Mikayıl Abdullayevin "Hindistana ikinci görüş" adlı silsilə əsərləri onun Hindistanda safarindan sonra yaranıb. Rəssam ham da Hind xalqının böyük qızı "Indira Qandinin portreti"nin müəllifidir. Mikayıl Abdullayev Hindistan mövzusunda İslədiyi silsilə əsərlər görə "Cavahırıl Nehrü" adına beynəlxalq mükafata layiq görülmüşdür. Təogrul Nərimanbəyov, Tahir Salahov, Elçibəy Rzaquliyev kimi məşhur rəssamların hind mövzusunda əsərləri var. Heykəltəraş Ağasəlim Quliyev "Rabindranat Taqor" osorlarında hind dramaturqu Rabindranat Taqorun obrazını yaradıb.

1

Musiqi dövrləyik: Soltan Hacıbəyovun "Hind lövhələri" musiqi silsiləsindən bir parça

Soltan Hacıbəyovun "Hind mövzusunda süita" adlı əsəri 1964-cü ilə yazılıb, sonralar bu süitadan istifadə etməklə bəstəkar "Hind lövhələri" adlı simfonik əsərini yaradıb.

64

DİFERENSİAL TƏLİM

Hindistan mövzusunda rəsm, heykəltəraşlıq və musiqi əsərlərini sadalayılar;

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyur.

Hindistan mövzusunda şəkil çəkir;
"May" mahnisının tempinə və ritminə uyğun əl çalır.

“Hind lövhələri” rəsm silsiləsi ilə “Hind lövhələri” musiqi silsiləsi haqqında informasiya mübadiləsi aparılır və bu mövzuda müzakirə təşkil olunur.

Mahnını notla və sözləri ilə oxuyaq

MAY
Musiqisi: Rəşid Şəfəqin,
sözləri Rüfət Əhmədzadəninindir.

Moderato

I
Asdı-dasdı çay,
Aedi gül-cıçak,
Galdi gözəl may,
Sevindi ürək.
Solo: Günlər şən keçir,
Çoşur arzular.
Xor: Gətirdin biza
Solmayan bahar.

II
Dağlar donunu
Atlaşdan geyir,
Har tarof, har yan,
Sənə “Gal”, — deyir.
Solo: Güllür baxıslar
Yaz günləşindən.
Xor: Güldü, sevindi
Anamız, Vatan!

Suəl və tapşırıqlar

- Hansi Azərbaycan rəssamları öz yaradıcılığında Hindistanla bağlı əsərlər yaratmışlar?
- Azərbaycanın hansi bəstəkarı hind mövzusuna müraciət etmişdir?
- Necə dügünsünüz, Azərbaycan bəstəkar, rəssam və heykəltəraşları hind mövzusunda əsərlər yaratmağa nə həvalədirirdi?

65

Belə nəticəyə gəlinir ki, Mikayıll Abdullayevin “Hind lövhələri” və Toğrul Nərimanbəyovun “Hind lövhələri” rəsm silsiləsi əsərləri ilə Soltan Hacıbəyovun “Hind lövhələri” musiqi əsəri xaraktercə bir-birinə uyğundur.

MAHNI OXUYAQ

Bəstəkar Rəşid Şəfəqin şair Rüfət Əhmədzadənin sözlərinə yazdığı “May” mahnısı öyrədiñilir.

3

Fa major qammasunda, “Rast” müğəsu üzündə səslənən bu mahnının xana ölçüsü 6/8-dir. Mahni solo və xorun dia-loqu kimi, çox tolasmadan, orta tempda ifa edilir.

Musiqi nümunələrinin müəllifi və rəsm əsərləri ilə tanışlıq müxtəlif cür ola bilər:

- Müəllim tərəfindən təqdimat şəklində.
- Şagirdlər fərdi şəkildə.

MÖVZU ÜZRƏ TEST TAPŞIRIQLARI

(Düzgün cavabın qarşısında “+” işarəsi qoyun)

1. “May” mahnısının müəllifi kimdir?

- a) Rəşid Şəfəq b) Oqtay Rəcəbov c) Ağabacı Rzayeva

2. İndira Qandinin portretini kim işləyib?

- a) Tahir Salahov b) Mikayıll Abdullayev c) Elbəy Rzaquliyev

28. YEKUN KONSERTƏ HAZIRLIQ

DİNLƏNİLMƏK ÜÇÜN NƏZƏRDƏ TUTULAN MUSIQİ REPETUARI

1-ci mövzu

ŞUŞANIN DAĞLARI (Azərbaycan xalq mahnısı)

Moderato

Şu-sa - nin dağ - la - ri' ba - şı du - man - li,
qır - mi - zi qof - ta - li, ya - şıl tu - man - li.
dér-din - dən öл - мə - ya çox - dur gü - man - li.
der-din - dən öл - мə - ya çox-dur gü - man - li.
Ay qız, bu nə qas - göz, bu nə tel,
ö - le - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - niş - ma - san - da, ba - ri güл.
Ay qız, bu nə qas - göz, bu nə tel,
ö - le - rəm dər - din - dən, o - nu bil.
da - niş - ma - san - da, ba - ri güл.

2-ci mövzu

VOKALİZ («Şahzadə Qara qızıl» cizgi filmindən) Musiqisi Oqtay Rəcəbovundur.

Moderato

The musical score consists of two staves. The top staff is for the voice (soprano) and the bottom staff is for the piano. The tempo is marked as 'Moderato'. The vocal line is rhythmic, primarily consisting of eighth and sixteenth notes. The piano accompaniment provides harmonic support with sustained notes and chords.

3-cü mövzu

SÖZSÜZ MAHNI №1

Musiqisi Feliks Mendelsonundur.

Andante con moto

p

cantabile

The musical score consists of three staves. The top staff is for the voice, the middle staff is for the piano, and the bottom staff is for the piano. The tempo is marked as 'Andante con moto'. The vocal line is lyrical, with sustained notes and grace notes. The piano accompaniment features sustained notes and chords, with dynamic markings like *p* (piano) and *cantabile*.

4-cü mövzu

ZAMANIN BAYRAQDARI

Musiqisi Qara Qarayevin,
Sözləri Səməd Vurğunundur.

Moderato

The musical score consists of three staves. The top staff is for the voice, the middle staff is for the piano, and the bottom staff is for the piano. The tempo is marked as 'Moderato'. The vocal line is rhythmic, with eighth and sixteenth notes. The piano accompaniment provides harmonic support with sustained notes and chords.

5-ci mövzu

ÜZEYİR HACIBƏYLİNİN “KOROĞLU” OPERASINDAN “QIZLAR XORU”

Moderato

6-ci mövzu

“QIZ QALASI” BALETİNDƏN “ADAJİO” VƏ “VALS”

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Moderato

Tempo di valse

7-ci mövzu

ƏSGƏRİN ARİYASI

Moderato

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Na - lan - dan - dir ney ki - mi a -
- va - c - yi cş - qim bü - land. na - tor - kin
qil - ma - zam ney tok ko - sil - som bon - dü - bond
bon - dü - bond.

8-ci mövzu

DALĞALAR

Orta sürətə

Musiqisi Ramiz Mirişlinindir.

10-cu mövzu

“RAST” SİMFONİK MUĞAMINDAN “BƏRDAŞT” *Musiqisi Niyazininindir.*

Maestoso e espressivo

“RAST” MUĞAMINDAN “BƏRDAŞT”

Ad libitum

“ARAZBARI” ZƏRBİ-MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Moderato

“ARAZBARI” (*Simli alətlər orkestri üçün*)

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Moderato

12-ci mövzu

SƏNSİZ

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Nizami Gəncəvinindir.

Allegro moderato

Piano

The sheet music for 'Sənsiz' is written for piano in 8/8 time. It consists of four staves of musical notation. The first staff starts with a forte dynamic (f) and includes slurs. The second staff begins with a piano dynamic (p) and has a 'marcato' instruction. The third staff continues the pattern with slurs. The fourth staff concludes the section with a forte dynamic (f). The music is composed of eighth and sixteenth notes.

VƏTƏNİMDİR

Musiqisi Süleyman Ələsgərovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.

Moderato

The sheet music for 'Vətənidir' is for voice and piano in 8/8 time. It features two staves: a vocal line and a piano line. The vocal line is in soprano range and includes lyrics in Azerbaijani. The piano line provides harmonic support. The lyrics describe a homeland that has been lost and is being sought after.

Pən-be-yi-da-ğı-cü-nun iç-re ni-han-dir bə-de-nim,
di-ri ol-duq-ca li-ba-sim bu-dur, ölü-səm kə-fe-nim.
Pən-be-yi-da-ğı-cü-nun iç-re ni-han-dir bə-de-nim,
di-ri ol-duq-ca li-ba-sim bu-dur, ölü-səm kə-fe-nim.
Ca-ni ca-nan di-lə-mış, ver-mə-mək ol-maz, ey dil!
Nə ni-za ey-lə-yə-lim, ol-nə se-nin-dir, nə mə-nim.

“DƏNİZİ FƏTH EDƏNLƏR” FILMİNDEN BİR PARÇA

Musiqisi Qara Qarayevindir.

Moderato

This musical score consists of three staves of musical notation. The top staff is for the piano, indicated by a treble clef and a bass clef. The middle staff is for the violin, indicated by a violin clef. The bottom staff is for the cello, indicated by a cello clef. The music is in common time, with a key signature of one flat. The tempo is marked as 'Moderato'. The score includes dynamic markings such as 'ff' (fortissimo) and 'p' (pianissimo). The notation features various note heads, stems, and rests, typical of classical musical notation.

“SADKO” OPERASINDAN “OKEAN-GÖY DƏNİZ”

Musiqisi N.Rimski-Korsakovundur.

① Largo $d=44$ ($L=132$)

Piano

Viol.

sempre legato assai

Fl. $\frac{2}{2}$: Clar. $\frac{2}{2}$:

cresc. f dimin.

②

pp

sempre legato assai

This musical score is for orchestra and piano. It includes parts for piano, violin (Viol.), flute (Fl.), clarinet (Clar.), and bassoon (Bass.). The score is divided into two sections, ① and ②. Section ① starts with a piano introduction followed by entries from the violin and other instruments. The tempo is marked as 'Largo' with a tempo of $d=44$ or $L=132$. Dynamic markings include 'pp' (pianissimo), 'f' (fortissimo), and 'dimin.' (diminuendo). The vocal line is marked 'sempre legato assai'. Section ② begins with a piano entry followed by the bassoon and other instruments. The vocal line is also marked 'sempre legato assai'.

14-cü mövzu

TƏRƏKƏMƏ (Azərbaycan xalq rəqsi)

Allegretto

The musical score consists of 12 staves of music. The key signature is G major (no sharps or flats). The time signature is 2/4. The tempo is Allegretto. The music features various note patterns, including eighth and sixteenth notes, and dynamic markings such as 'tr' (trill) and 'cresc.' (crescendo). The score is divided into measures by vertical bar lines.

15-ci mövzu

MAYE RAST

The musical score consists of two staves of music. The key signature is G major (no sharps or flats). The time signature is 2/4. The music features eighth and sixteenth notes, and a dynamic marking 'cresc.' (crescendo) in the first staff. The score is divided into measures by vertical bar lines.

16-ci mövzu

“SÜLH UĞRUNDĀ” SİMFONİK POEMADAN BİR PARÇA

Musiqisi Cövdət Hacıyevindir.

17-ci mövzu

“NİZAMI” SİMFONİYASINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

“NİZAMİ” OPERASINDAN “RƏNANIN MAHNISI”DAN BİR PARÇA

Moderato

Musiqisi Əfrasiyab Bədəlbəylinindir.

Vəs-lin hə-və-si öm-rü-mü-son a-nə-ye-tir-di,
Hic-ran qə-mi-nin xən-cə-ri-ni
qa-nə-ye-tir-di.

18-ci mövzu

“FÜZULİ” KANTATASININ II HİSSƏSİNDƏN BİR PARÇA

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri Məhəmməd Füzulinindir.*

Moderato

Mə-ni can-dan u-san-dir-di cə-fa-dan
yar u-san-maz mi? u-san-maz-mi?

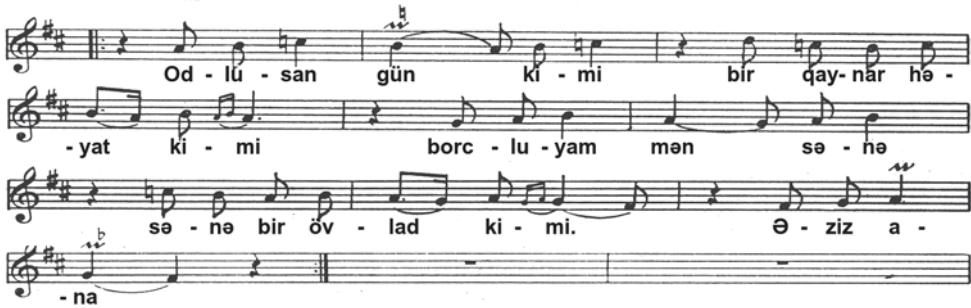
19-cu mövzu

ƏZİZ ANA

*Musiqisi Cahangir Cahangirovun,
sözləri İslam Səfərlinindir.*

Andante

1. Gö-zü-mün nu-ru ca-nim a-na,
Bö-yüt-dün sən mə-ni
ya-na-ya-na. // - na.

20-ci mövzu

NOVRUZU (Azərbaycan xalq rəqsi)

Tələsmədən

21-ci mövzu

“KARVAN” SİMFONİK ƏSƏRİNĐƏN BİR PARÇA *Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.*

**“ORTA ASİYADA”
SİMFORİK ƏSƏRİNĐƏN BİR PARÇA**

Musiqisi Aleksandr Borodinindir.

Allegretto con moto.

22-ci mövzu

“KOROĞLU” OPERASINDAN UVERTÜRA

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinindir.

Moderato

23-cü mövzu

“DON KİXOT” QRAVÜRÜNDƏN “SƏYAHƏT”

Musiqisi Qara Qarayevindir.

Allegro moderato

“DON KİXOT” QRAVÜRÜNDƏN “ALDONSA”

Musiqisi Qara Qarayevindir.

Andante

24-cü mövzu

“ŞUR” SİMFONİK MUĞAMINDAN BİR PARÇA

Musiqisi Fikrət Əmirovundur.

Allegro moderato

25-ci mövzu

NEFTÇİ QURBAN

*Musiqisi Ağabacı Rzayevanın,
sözləri Hüseyin Arifindir.*

Allegretto

26-ci mövzu

“HEYDƏR ORATORİYASI”NIN II HİSSƏSİNĐƏN BİR PARÇA

*Musiqisi Oqtay Rəcəbovun,
sözləri Rafael Hüseynovundur.*

Moderato

27-ci mövzu

“HİND LÖVHƏLƏRİ” SİLSİLƏSİNĐƏN BİR PARÇA

Musiqisi Soltan Hacıbəyovundur.

Allegro moderato

BURAXILIŞ MƏLUMATI

MUSİQİ 5

*Ümumtəhsil məktəblərinin 5-ci sinfi üçün
Musiqi fənni üzrə dərsliyin (qrif nömrəsi: 2020-028)
METODİK VƏSAİTİ*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər

*Oqtay Məmmədağa oğlu Rəcəbov
Nazim Kazım oğlu Kazimov
Ofeliya Safa qızı İmanova*

Redaktor

Sevinc Nuruqızı

Bədii və texniki redaktor

Abdulla Ələkbərov

Dizayner

Firuzə İbrahimova

Rəssam

Gündüz Ağayev

Korrektor

Ülkər Hüseynova

© Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq, elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 5,6. Fiziki çap vərəqi 5,0.

Formatı 70x100 1/16. Kəsimdən sonra ölçüsü: 165x240.

Səhifə sayı 80. Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru, 10-12 pt.

Offset kağızı. Offset çapı. Sifariş .

Tiraj 8518. Pulsuz. Bakı—2020.

Əlyazmanın yiğima verildiyi və çapa imzalandığı tarix: 16.06.2020

Nəşriyyat:

“Təhsil Nəşriyyat-Poliqrafiya” MMC
(Bakı, AZ 1052, F.Xoyski küç., 121a (149))

Çap məhsulunu istehsal edən:

“Radius” MMC mətbəəsi

Bakı ş., Binəqədi şosesi, 53

PULSUZ